

Baskische Niños

Cassauwers Tim & Jenné Nicky

Het katholieke verhaal

Inhoudsopgave	p.3
Voorwoord <i>[Theoretische verantwoording]</i>	p.5
Inleiding <i>[Korte voorhistorie / Begin van de burgeroorlog]</i>	p.7
Hoofdstuk 1: Oorlog in Baskenland <i>[Chronologisch verhaal van de Niños tijdens de oorlog]</i>	p.19
Hoofdstuk 2: Exodus / Op de vlucht <i>[Van de oproep van Aguirre tot de aankomst in België]</i>	p.23
Vlucht naar Frankrijk	p.26
Van Frankrijk naar België	p.30
Hoofdstuk 3: Leven in België <i>[1937 tot 1945]</i>	p.37
Van 1937 tot 1939	p.37
Van 1939 tot 1945	p.46
Hoofdstuk 4: De latere jaren <i>[1945 tot nu]</i>	p.51
Terug naar Euzkadi	p.51
Nazaten & Contacten	p.58
Hoofdstuk 5: Terugblik <i>[Slotanalyse]</i>	p.65

Epiloog	p.67
Bibliografie	p.69
Noten	p.75
Bijlage	p.81
<i>[Leo Tindemans op bezoek bij Amatxu]</i>	

Voorwoord

[Theoretische verantwoording]

Ongi etorri²,

Het begon als een verplichte onderzoeksreportage en groeide uit tot als het ware een bewondering en passie voor een andere, de Baskische, cultuur. ‘Baskische Ninos in België’ is een thema dat ontdekt werd op een gezellig feest onder vrienden. Jan Peeters, kind van een Baskische, vertelde zo uitbundig over het Baskische bloed dat door hem stroomt dat we, direct, meer onderzoek gingen verrichten. We kwamen te weten dat het 70 jaar geleden is dat de Baskische kinderen vluchtten van Franco en zijn oorlog. Ze vluchtten naar Zuid-Amerika, Frankrijk en ook Vlaanderen. De socialisten kwamen terecht in Gent, de katholieken in Mechelen en Antwerpen. Jan komt later in dit werk nog aan bod met zijn passie voor de Basken en hun cultuur.

Gentse Ninos zijn al te vaak besproken, hoorden we van verschillende kanten. Zowel de Basken die in Gent huizen (onder de organisatie ‘Niños de la Guerra’), als autoriteiten op het vlak van de Spaanse burgeroorlog, bevestigden deze stelling. Misschien zijn er in Mechelen en Antwerpen wel Baskische kinderen aangekomen? Dat zeker! Maar zijn ze er nog? Na enig onderzoek ontdekken we van wel en we gaan mee in de leefwereld van deze warme mensen. Stuk voor stuk echt Basken die in België bleven om verschillende redenen. Mensen met een interessant verhaal, oudere mensen die de angsten van de oorlog herinneren alsof ze nog een klein kind zijn. En allemaal vertellen ze hun geschiedenis met een enthousiasme dat harten sneller doet slaan. Hun verhalen verlopen niet chronologisch, ze vertellen dan ook het verhaal van zeven decennia geleden. De gedachten lopen van eerste opvang, naar teruggaan of toch in België blijven, de oorlog beleven en de eerste jaren in het kleine koude België meemaken.

In dit werkstuk lopen de verhalen van al onze sprekers door elkaar, zo ontstond het levendige beeld van hoe het indertijd geweest moet zijn. Sommigen herinneren zich niet alles en komen niet in elk hoofdstuk voor. Anderen zie je verschijnen met de regelmaat van de klok, omdat zij hun herinneringen steeds levendig hebben kunnen houden. Ook de familieleden van onze sprekers zijn geweldig geweest, zij vertelden hun kant van het hele verhaal. We hoorden de positieve en negatieve reacties van pleegzussen en –broers, we kregen de vrouw van een – volgens haar - koppige bask te horen en beleefden de passie van Jan, de zoon van een Baskische vluchteling. Al deze verhalen, al deze mensen, maakten ons warm om hun verhaal aan u voort te vertellen.

Als je geïnteresseerd bent in andere culturen, in geschiedenis, in de beleving van een oorlog en zijn gevolgen, ... dan lees je dit alsof het een film is, alsof je zelf de geschiedenis beleeft. Dit hebben jullie niet aan ons te danken, maar wel aan alle mensen die ons met hun verhalen te woord hebben gestaan. Alle dank en bewondering gaat uit naar hen. Zij maakten tijd voor ons en beantwoorden soms vragen die moeilijk lagen omdat de geschiedenis een blijvende kras op hun ziel achtergelaten heeft. Zij groeven in hun herinneringen om ons eindwerk naar een hoger niveau te tillen. We hopen dat jullie de ziel van onze sprekers kunnen bereiken met het lezen van dit verhaal. Als dat jullie lukt, is ook ons werk geslaagd.

TIM CASSAUWERS
NICKY JENNE

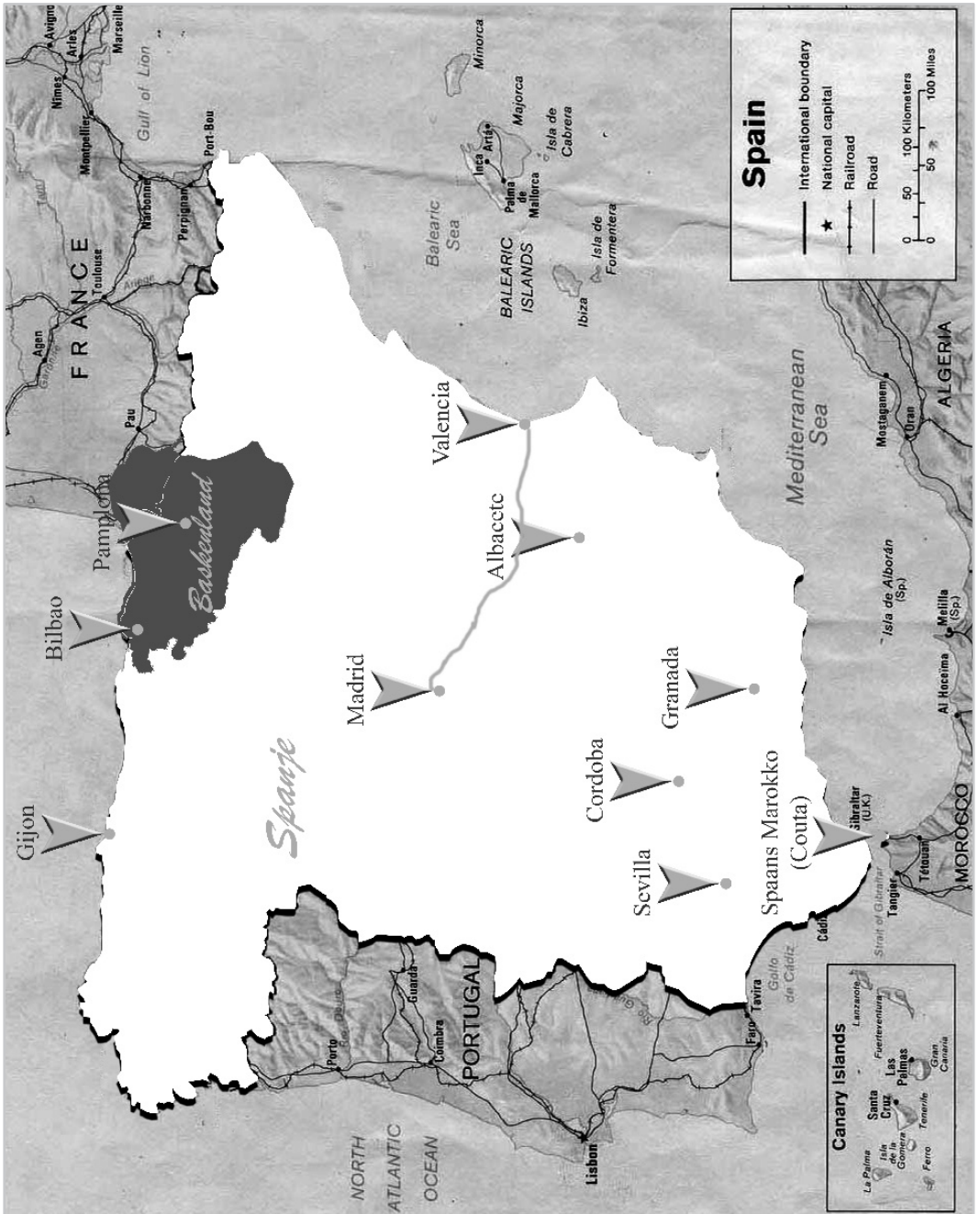
Inleiding

[Korte voorhistorie / Begin van de burgeroorlog]

Aan het verhaal van de Basken gaat een heel lange geschiedenis vooraf. De Spaanse Burgeroorlog begon in 1936 en was een intern conflict tussen republikeinen, communisten, anarchisten en internationale vrijwilligers enerzijds en de zogenoemde nationalisten en monarchisten met steun van Nazi-Duitsland, communistisch Rusland en fascistisch Italië anderzijds³.

DE BURGEROORLOG

De Spaanse Burgeroorlog is niet zomaar uit de lucht komen vallen, als een overrijpe appel die zich losweekt van zijn tak en zich laat meezuigen door de zwaartekracht om op de grond uiteen te spatten. Aan de Burgeroorlog gaat uiteraard een hele voorgeschiedenis vooraf, net zoals aan die appel. Die voorgeschiedenis staat goed beschreven in het boek van Hugh Thomas, “The Spanish Civil War”. In het korte bestek van dit werk is het onmogelijk om op alles wat vooraf ging aan de jaren dertig in Spanje in te gaan. Toch misschien heel kort even deze bedenking. Spanje was een dat immense rijk waarin de zon nooit onderging, vooral nadat in 1492 Amerika ontdekte van op zijn schip, de Santa Maria, een schip dat meer dan waarschijnlijk gebouwd is door Basken, toen al noeste zeevaarders. (*Mark Kurlansky, “The Basque History of the World”, 1999, blz. 61*). Bijna vierhonderd jaar later deed de Cubaanse Oorlog van 1895 voor goed de Spaanse koloniale boeken toe over Amerika. Deze totale implosie van het Spaanse imperium kreeg haar spijtige hoogtepunt in de eerste helft van de 20ste eeuw. Rond het midden van de jaren dertig wordt Spanje geteisterd door geweld vanuit extreem linkse hoek. De regering van de in 1931 uitgeroepen republiek, onder leiding van Manuel Azaña⁴, laat begaan, waardoor het protest vanuit de bevolking alsmear luider wordt. Wanneer de regering besluit om ook nog een heel aantal hoge officiers te ontslaan, barst de bom. De ontevreden officiers hebben

Kaart 1: Spanje en de genoemde steden

genoeg van het bestaande beleid en plannen een staatsgreep onder leiding van Emilio Mola⁵ en – de later meer genoemde - Francisco Franco.

Wanneer in 1936 de nationalistische troepen via zowel een Zuid-Noord-beweging (vanuit Spaans Marokko) als een Oost-West-aanval (vanuit Pamplona) het Spaanse land willen inpalmen, is er geen mogelijkheid meer om de nakende burgeroorlog af te wenden. Het doel van de opstandelingen is het oude regime te herstellen.

Met steun van de Carlisten⁶ uit Pamplona lukt het Mola om – als een mes door de boter - het gehele Castilliaanse⁷ gebied in te nemen. Franco, die vanuit het Zuiden vertrekt, stuit op iets meer tegenkanting. Granada en Córdoba worden zonder problemen ingenomen, maar er zijn ook moeilijkere gebieden. Vooral in de volkswijk Triana (Sevilla) wordt een zware strijd gevoerd. Ook ter hoogte van Albacete, waar de belangrijke verbinding Madrid-Valencia gelegen is, hebben de republikeinen een sterke verdediging opgetrokken.

De oorlog neemt al gauw een internationaal karakter aan. Vanuit verschillende landen trekken sympathisanten van beide strekkingen naar Spanje om zich met de gevechten te beginnen moeien. George Orwell bijvoorbeeld, zakte af naar Spanje om deel te nemen aan de gevechten. Vooral Franco krijgt vanuit het buitenland veel steun. Hij stond bekend als ‘de redder van het katholicisme’ en kon er voor zorgen dat niet nog een land aan het communisme wordt overgeleverd. Ondanks de zware strijd op sommige plaatsen slagen de nationalistes, samen met hun sympathisanten, er in zo goed als heel Spanje in een zeer korte tijdspanne te veroveren. Enkel het Baskenland en de kuststreken blijven dapper weerstand bieden.

Ondanks de republikeinse enclave in Spanje, raakt de toestand enigszins gestabiliseerd. Enkele weken gaat het leven weer zijn normale gangetje. De hongersnood, waarvoor gevreesd wordt, blijft uit en de sociale hulp wordt uitgebreid en goed georganiseerd door de Christelijke Caritas⁸. Tijdens deze rust nemen de Nationalistische leiders de tijd om de verovering van het Baskenland voor te bereiden. Het offensief, met als dieptepunt de bombardementen van de Duitse Luftwaffe op het culturele Guernica, resulteert uiteindelijk in de opgave van de Baskische strijders.

In 1937 veroveren de nationalisten de hele noordkust, waaronder belangrijke steden als Bilbao, Santander en als laatste stad, in oktober: Gijón. De operatie neemt ongeveer een jaar in. De enige vluchtweg voor de republikeinen is over zee en dat is dan ook wat de weg die de meeste van de kinderen nemen om te ontkomen aan de gruwel van de Spaanse Burgeroorlog.

Kaart 2: Baskenland

Het hele conflict leidde tot een dodental van ongeveer een half miljoen mensen toen de burgeroorlog voorbij was in 1939.

DE BASKEN

Het Baskenland is verspreid over Spanje en Frankrijk maar hetgeen waarover wij spreken is Spaans Baskenland. Dit is verdeeld over twee autonome regio's, Baskenland en Navarra. Baskenland is bijna geheel Baskisch, in Navarra vind je vooral niet-Basken. De regio Baskenland heeft twee hoofdsteden: Guernica is de traditionele hoofdstad, maar bestuurlijk heeft Vitoria-Gasteiz⁹ alle macht. De hoofdstad van Navarra is Pamplona.

Spaans Baskenland is deze dagen een autonome regio. Maar dat heeft veel voeten in de aarde gehad. Toen in 1931 de republiek Spanje werd uitgeroepen, verwierf Baskenland (in 1936) zijn 'onafhankelijke' status. Vandaar dat een groot deel van de Baskische bevolking zich tegen Franco keerde tijdens de Burgeroorlog. Op die manier haalden ze wel diens hoon over zich heen, met verstrekkende gevolgen zal later blijken.

Basken waren niet geliefd bij Franco, maar waar vindt dit volk zijn oorsprong? Het is een vreemd volk, zonder duidelijke link met alle andere Europese volkeren. Zowel op vlak van het uiterlijk, als de taal ziet men duidelijke verschillen. Het Euskara, de Baskische taal, is vrijwel onverststaanbaar voor leken, en kan ook niet gelieerd worden met andere talen uit de omgeving, zelfs de hele wereld.

In de literatuur is het Euskara echter een fel besproken onderwerp. Enkele voorbeelden:

- "Het Baskisch", aldus "Het Modern Woordenboek van Verschueren" (*Brepols, 1946*), "is het laatste overblijfsel van de taal der vóór-Keltische bevolking van Frankrijk en Spanje. Het is nog niet uitgemaakt of het een Indo-Europese taal is of niet." Nu, 61 jaar verder, weet met dat trouwens nog steeds niet.

- In hoofdstuk 8 van het eerste boek van "Don Quijote de la Mancha" ontmoeten don Quijote en Sancho Panza een gewapende knecht die een konvooi beschermt. "Het was een Biskajer, en hij sprak gebroken Spaans en nog gebrekkiger Baskisch." Om maar te zeggen: zelfs iemand van Biskaya heeft het -volgens Cervantes - moeilijk zijn eigen taal fatsoenlijk te spreken.

- Jacques Allières legt in "Les Basques" een verband tussen het Baskisch aan de ene kant en het Fins, Hongaars en het Turks aan de andere kant, omdat deze talen hun zelfstandige, bijvoeglijke en persoonlijke naamwoorden verbuigen door er suffixen aan te plakken. En als voorbeeld geeft hij een anekdote. Een moeder vroeg eens aan haar zoon met wie hij zonet aan het

spelen was. Haar zoon antwoordde: “Ponetarekilakoarekin,” oftewel “met diegene met de pet op.” Ponet is pet, en al wat volgt zijn suffixen.

- Julio Caro Baroja lacht dan weer met het feit dat sommige zozegde erudieten in de 18de eeuw het Baskisch wilden verkopen als zou het de taal geweest zijn die Adam en Eva in het Aards Paradijs hebben beoefend. (*Julio Caro Baroja, “Sobre la lengua Vasca y el Vasco-Iberismo”, 1982, blz. 16*)

Er zijn vele theorieën die de verschillen tussen de Basken en de rest van Europa proberen te verklaren. Geen van hen leverde echter een sluitend bewijs. De voornaamste theorie rond het bestaan van zo’n vreemd volk, met een compleet eigen taal, is ook de meest simpele. De Basken – en ook het Baskisch – zouden al hebben bestaan alvorens de Kelten en Germanen zich vestigden in de Europese regionen en een stempel drukten op Europa en zijn talen¹⁰.

Deze stelling zou ook meteen de koppigheid en doorzetting van de Basken verklaren. Voor zover bekend gaat de geschiedenis van de Basken terug tot de eerste eeuw voor Christus. Hun eerste vermelding gaat over de strijd tegen de Romeinen, een strijd die nota bene door de Basken werd gewonnen¹¹. Ook in de zesde eeuw werd een poging tot inname van hun grondgebied met succes afgeslagen. Ditmaal waren het de Visigoten¹² die van een kale reis terug kwamen. Ook de Moren¹³ werden in de achtste eeuw tegengehouden op Baskisch gebied. Het was pas in de 18de eeuw dat het dappere volk het onderspit moest delven. Toen werden ze ingelijfd bij het Spanje van Koning Alfons XII¹⁴, waarna ze tot 1936 moesten wachten op nieuwe vrijheid. Een vrijheid die dan nog van korte duur was.

Net voor het begin van de Burgeroorlog kregen de Basken een bepaalde vorm van autonomie. De eerste leider van dit kortstondige

Guernica, 26 april 1937

Euzkadi¹⁵ werd José Antonio Aguirre. De opstand en opkomst van Franco en Mola was dan ook een vreselijke gebeurtenis en de vreugde bleek van korte duur. Na de overgave van de stugge Basken eind jaren '30¹⁶, ontbond Franco het Baskenland en de eigen taal¹⁷ van het Baskenland werd verboden. Franco ging zelfs nog verder met zijn strijd. Hij liet alle Euskarische¹⁸ schoolboeken verbranden en Baskische kinderen mochten geen Euskarische naam meer krijgen. Onderricht in het Baskisch werd hierdoor een dure bedoening.

Toch werd het Baskenland zoals we eerder al vertelden pas als één van de laatste regio's ingepalmd. Dit trouwens pas na een hevige strijd want de koppige Basken wilden hun eigen land niet loslaten en bleven daardoor fel verder vechten. Doordat deze hevige strijd er steeds geweest is heeft de oorlog in het Baskenland een hele tijd geduurd. Vaders kozen ervoor om mee te vechten om de troepen tegen te houden en daardoor bleven moeders alleen achter met hun kroost. Deze kinderen hebben door de lange duur van de oorlog heel wat bommeldingen en andere gevaren moeten doorstaan. Daar hebben ze vaak nog erg levende herinneringen aan.

Met de oorlog in het Baskenland eindigde ook meteen de hele Spaanse Burgeroorlog. Het einde begon te naderen vanaf 4 maart 1939 toen eerste minister Juan Negrin¹⁹, samen met Kolonel Segismundo Casado²⁰ en Julian Besteiro²¹, controle kreeg over Madrid. Vanaf dan onderhandelden de Basken met Franco over een akkoord tot wapenstilstand. Francisco Franco gaf uiteindelijk toe op 27 maart 1939. Op dat moment viel de republiek. Officieel kwam er een einde aan de oorlog op 1 april 1939, op het moment dat de Katholieke Franco zijn zwaard in het altaar van de kerk stak en zei dat hij het niet meer zou gebruiken, tenzij Spanje zelf in de problemen kwam of bedreigd werd. En hij heeft woord gehouden.

In de latere jaren deed Franco met mate toegevingen aan de Basken. Zo mochten in 1960 per uitzondering kerkdiensten in het Baskisch gegeven worden en af en toe mochten radio-uitzendingen ook in het Baskisch worden uitgezonden. Maar het regime van Franco, inclusief pesterijen tegenover Basken²² bleef bestaan tot aan zijn dood in 1975. Tot dan moesten de inwoners van het Baskenland voortdurend op hun hoede zijn.

Basken spelen in het verhaal van de Spaanse Burgeroorlog een grote rol. Al vanaf het begin, grepen vele mannen naar de wapens om te gaan strijden

tegen de Nationalisten. Ze lieten vrouw en kind(eren) achter, velen om als held nooit meer terug te keren. Voor de familie bracht dit enorme problemen met zich mee. Bij vele gezinnen was de vader de enige kostwinner, waardoor het inkomen fel daalde. Moeders konden het niet meer aan om al hun kinderen groot te brengen en hadden hulp nodig.

Wanneer op 26 april 1937 de stad Guernica (in het Baskisch Gernika) onder de bommen van het Duitse luchtmachteskader Condor²³ (onder leiding van generaal Sperrle²⁴) volledig met de grond wordt gelijkgemaakt, is het einde van de Basken in zicht. Weerstand bieden bleek niet veel zin meer te hebben. Om de vele onschuldige kinderen van het gevaar te redden, nam de Baskische president José Aguirre²⁵ het besluit om een massale kinderevacuatie op touw te zetten. De Spaanse overheid was al sinds het begin van de oorlog bezig met het verschepen van kinderen naar veiliger oorden, nu was het de beurt aan de Baskische Niños.

De Baskische ouders – of in vele gevallen enkel de moeders – kregen in tegenstelling tot de Spaanse echter de keuze bij welk soort gastgezin hun kind terecht kwam. Hetzij bij een katholieke familie, hetzij bij een socialistische of communistische familie. De communistische kinderen trokken voornamelijk naar Rusland, de anderen werden verspreid over onder andere Frankrijk, Zwitserland en Zuid-Amerika. Ook in Vlaanderen en Wallonië kwamen zowel katholieke als socialistische²⁶ kinderen terecht.

Enorm veel kinderen zijn naar Vlaanderen gekomen, en meer dan 90% zijn naar Spanje teruggekeerd, toen Franco zijn Niños terugriep²⁷. Enkelen bleven hier. Hoe de katholieke kinderen hun trip hebben beleefd, en wat zij hebben ervaren leest u in deze verhandeling. Ook worden mensen aan het woord gelaten die de Baskische Niños een warm hard toedragen. Kinderen van Niños, Partners van Niños, of zelfs opvangzussen.

10 mensen, 10 verhalen ...De Niños Vascos, terechtgekomen in het katholieke Mechelen en Antwerpen.

Naam:
Tomasi Cabrito
Leeftijd:
78
Woonplaats:
Mechelen
Link met Baskenland:
Vluchteling - Niña
Kenmerk:
Kranig, aimabel

Naam:
Theresa del Rincon
Leeftijd:
80
Woonplaats:
Mechelen
Link met Baskenland:
Vluchteling - Niña
Kenmerk:
Zeer gelovige Zangeres

Naam:
Ramon Saria
Leeftijd:
74
Woonplaats:
Mortsel
Link met Baskenland:
Vluchteling - Niño
Kenmerk:
Gepassioneerd verteller, Architecturaal tekenaar met een voorkeur voor kerken

Naam:
Emiliano Ruiz
Leeftijd:
81
Woonplaats:
Mechelen
Link met Baskenland:
Vluchteling - Niño
Kenmerk:
Spaanse Casanova

Naam:
Basilia Aranceta
Leeftijd:
76
Woonplaats:
Antwerpen
Link met Baskenland:
Vluchteling - Niña
Kenmerk:
Moeder van een echte Bask.
Zeer gastvrij

Naam:

Alois Jans

Leeftijd:

77

Woonplaats:

Mechelen

Link met Baskenland:

Opvangbroer van Pedro

Kenmerk:

Te herkennen aan zijn Baskische pet

Naam:

Imelda Backaert

Leeftijd:

86

Woonplaats:

Mechelen

Link met Baskenland:

Opvangzus van Pedro

Kenmerk:

Lief, vertelt over Pedro alsof het gisteren was

Naam:

Mia Meylemans

Leeftijd:

77

Woonplaats:

Mechelen

Link met Baskenland:

Opvangzus van Carmen

Kenmerk:

Gezellig, kwiek

Naam:

Adrienne Mollekens

Leeftijd:

70

Woonplaats:

Mechelen

Link met Baskenland:

Vrouw van een Niño

Kenmerk:

Houdt van het Baskische eten en de Baskische sfeer

Naam:

Jan Peeters

Leeftijd:

45

Woonplaats:

Antwerpen

Link met Baskenland:

Zoon van een Ninã

Kenmerk:

Lijkt wel een echte Bask, en zo voelt hij zich ook. Vader van Iñaki en Maité

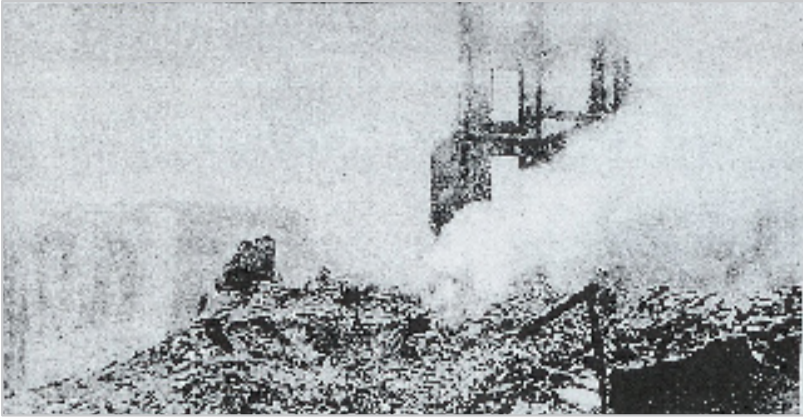
Hoofdstuk 1: Oorlog in het Baskenland

[Chronologisch verhaal van onze Niños tijdens de Burgeroorlog]

Sommige van onze Niños hebben nog levendige herinneringen aan de oorlog in het Baskenland. Anderen waren te jong om er nog iets van te weten, maar de vele bombardementen hebben toch krassen achtergelaten op hun toen jonge zieltjes.

Theresa del Rincon was nog erg jong toen ze de burgeroorlog voor haar ogen zag gebeuren. Het was een angstaanjagende gebeurtenis die ze zich jaren later nog haarscherp herinnert. “ We woonden in de straat Garambia, op nummer 111. Het was een groot gebouw met vier portalen. Moeder, vader, mijn twee broers en ik woonden er. Het huis was gelegen op een bergje. Beneden zagen we de trein door het station Portugalete-Santurce²⁸ rijden. We moesten vluchten in de spoorwegtunnel. Mijn pasgeboren zusje Anna-Maria lag in de armen van mijn moeder tijdens het vluchten. En ik, ik liep en weende maar. We geraakten er niet, een vliegtuig volgde ons met machinegeweren. Dan zijn we gevlucht onder een *loggia*²⁹ en later een tunnel in gegaan. Gelukkig eigenlijk, want toen we terug buitenkwamen, zagen we dat de *loggia* ingestort was. Hadden we er nog gestaan, dan waren we er niet meer geweest. Op een dag hebben ze het station ook zo hard gebombardeerd dat de muren van de huizen beschadigd werden. Iedereen moest weg, omdat de huizen in zulke slechte staat waren geraakt. We moesten intrekken in een huis waar allemaal vluchtelingen zaten. De inboedel van de eigenaars werd door de politie in één kamer gezet, waardoor er veel meer ruimte was voor ons en nog andere families, dat was dicht bij de fabriek Wackoblicko. Ik had een panische schrik gekregen van de oorlog,” aldus Theresa.

Theresa was uiteraard niet de enige die moest vluchten en schuilen voor de vele bombardementen. Iedereen zocht een schuilplaats. Elke plek die ietwat veilig leek, werd bezet door schuilende Basken. Ramon Saria nam ook vaak

de benen, uit schrik voor *Een deel van Guernica, of wat er van over-*
de steeds naderende oor- *blijft na de bommen*
log.“ Als er bommen vielen,
moesten we vluchten onder de bruggen of in de kelders. Ik bleef soms boven
en keek uit het raam naar de bombardementen. Maar na een tijd kreeg ik
toch schrik en kroop ik weg bij de rest in de kelder.”

Ook Tomasi Cabrito kent de toenmalige vluchtroutes nog uit haar hoofd. Ze vluchtte elke keer samen met haar familie naar de ijzermijnen³⁰, daar schuilden ze met z'n allen tot alle bommen gevallen waren. Toen ze naar de mijnen liepen hoorden ze de inslaande bommen achter zich neerkomen. Gelukkig beseftte ze als kind het gevaar nog niet. Ook Basilia Aranceta had geen idee van het gevaar, ze wist wel dat ze bij het signaal van de bombardementen onder de brug moest vluchten. Soms bulderde er een trein over, dat vond ze heel angstaanjagend als kleine meid.

Oorlog brengt uiteraard niet alleen angst voor bommen met zich mee. Ook andere zaken, die nog erger zijn, kwamen met regelmaat voor. Vaders gingen vechten, moeders bleven achter. De onzekerheid was ondraaglijk, armoede was niet uit het straatbeeld weg te denken. En niet te vergeten de ergste angst in een burgeroorlog: je vriend, je buur, je familie³¹. Iedereen moest aan geld geraken op verschillende manieren. Ramon vertelt dat er verschrikkelijk veel armoede was. “ Er waren enorm veel problemen in oorlogstijd. Wij kenden met ons gezin bijvoorbeeld veel geldproblemen. We gingen altijd dingen die we zelf niet nodig hadden ruilen voor andere dingen. Ook bij de soldaten die over ons huisden, ” gaat Ramon verder.

Tomasi herinnert zich dat de mensen, die daarvoor vrienden of buren waren van elkaar, nu een grondige hekel hadden aan elkaar. “Iedereen had schrik gekregen van elkaar, dat heb je in elke burgeroorlog denk ik. In dezelfde straat krijg je vroeg of laat wel voor- en tegenstanders van Franco. Een burgeroorlog betekende voor mij, niemand meer vertrouwen. De angst dat je buur of beste vriend een verklikker was zat er altijd in.”

Adrienne, de vrouw van Bernardo Ugalde, herinnert zich een heel aangrijpend verhaal van haar man zaliger. “ Het leven van mijn man heeft aan een zijden draadje gehangen. Tijdens de bombardementen van Guernica, speelde hij op het schoolplein met Enrique, zijn beste vriend. Enkele bommen landden net op dat schoolplein. Enrique werd door een bom getroffen. Carlos stond er net naast en kwam er met de schrik vanaf. Voor hetzelfde geld was hij daar ook gestorven, maar hij heeft geluk gehad. Het heeft wel een enorme indruk op hem achtergelaten, want dat is het enige wat hij zich nog van de oorlog zelf herinnerde. Voor de rest was hij te jong, ” aldus Mevrouw Ugalde.

Toen de adem van de Francisten te heet werd in de nek van de Basken, was er geen andere optie meer mogelijk dan te vluchten. Vluchten van de oorlog, vluchten van het geweld. Het merendeel van de schepen voor de Niños vertrok in Santurce. Maar daar geraken was niet altijd een zekerheid. Vele angsten en gevaren werden opnieuw doorstaan. Zo vertelt Emiliano Ruiz die zijn reis begon in Marluego de Santurian. “ Mijn vader streed tegen Franco en was er niet bij toen we vluchtten. Onze reis ging van dorp tot dorp en we verbleven in elk dorp zolang het kon. Als de Francisten dan opnieuw té dicht bijkwamen, stapten we in de auto en trokken we weer een dorp verder. Zo geraakte ik uiteindelijk op de boot, ” aldus Emiliano.

Zoals vermeld had de kleine Theresa een panische angst ontwikkeld voor de oorlog en de gevolgen ervan. Ze leed onder de situatie en moest daarom zelfs naar een dokter. “De dokter raadde mijn ouders aan mij in te schrijven voor de vlucht van de Niños met het Rode Kruis³². Eigenlijk hebben ze daar niet lang over nagedacht, dit leek het veiligste en het beste voor mijn gezondheid. Mijn ouders schreven ook ineens mijn broers mee in voor de vlucht. Om in Santurce te geraken, zette vader ons op de trein. Daar aangekomen was het te gevaarlijk om in te schepen. Er waren te veel bombarde-

rende vliegtuigen. Daar stonden we dan. Zonder ouders, weg van huis, maar nog steeds in dezelfde oorlog. Gelukkig had ik mijn broers nog en vonden we samen een oplossing om nog met een schip in Frankrijk te geraken,” zegt Theresa.

Ook Ramon, die nochtans een goed huis had om in te leven moest uiteindelijk de grote oversteek naar een onbekend land maken. “Mijn vader had een groot schrijnwerkersbedrijf en maakte meubels en andere materialen uit hout. Mijn moeder, Amaxu³³ noemde ik ze, had een klein winkeltje in het dorp. Ze was een heel fiere vrouw die ons altijd goed verzorgd had. Maar toen de oorlog begon, verslechterde onze toestand. Vader ging vechten aan het front en moeder moest voltijds in haar winkeltje staan om geld binnen te brengen. Het was onmogelijk nog goed voor ons te zorgen. Daarom moesten we vluchten en schreef Amaxu ons met z’n allen in. We vertrokken, gelukkig samen met haar, te voet door de bossen, naar het grote schip. Toen we aan het water aankwamen was er geen boot meer waarmee we konden vluchten. Gelukkig lag er nog een vrachtschip dat net kolen had gelost. Daarop waagden we onze oversteek dan maar. Op dat schip was de angst nog niet erg groot. Ik was daar met vrienden, dus konden we tikkertje en verstoppertje spelen. We zagen zo zwart als de kolen toen we uit het schip kwamen,” zegt Ramon.

Meestal kwam het voorstel voor vertrek voort uit noodzaak, sommigen konden nog wel voor hun kinderen zorgen maar het gevaar voor de oorlog werd groter en groter met de minuut. Zo liep Spanje in een mum van tijd leeg. Eerst was er de schrik voor de oorlog en het voortdurend op de vlucht slaan voor de bombardementen. Dan alleen op een schip naar een ander land, waarvan men de taal niet sprak en waar men niemand kende.

Hoofdstuk 2: Exodus / Op de vlucht

[Van de oproep van Aguirre tot de aankomst in België]

Op 26 april 1937 bombardeert het Duitse Condorlegioen, dat aan de kant van Franco staat, Guernica.³⁴ Op dat moment vallen er honderden doden onder de burgerbevolking. Dan schiet de regering in actie en komt de exodus van Baskische kinderen op gang. De evacuatie van de Ninos gebeurt geleidelijk aan. De eerste evacuatie is na een oproep van bisschop Múgica³⁵ in april van 1937. Op dat moment zijn er zeven landen die bereid zijn de kinderen een nieuwe – voorlopige - thuis te geven. Deze landen zijn Frankrijk, Engeland, de USSR, Zwitserland, Denemarken, Mexico en België. De organisatie verloopt uiteraard niet gemakkelijk, er moeten vele gevaren overwonnen worden. Ze wordt geleid door het Internationaal Comité voor hulp aan de Spaanse kinderen³⁶. Ook het Rode Kruis maakt deel uit van dit Internationaal Comité, zij zorgen vooral voor de medische hulp en het vervoer van de kinderen.

Uiteindelijk worden er via deze hulpactie ongeveer 20000 tot 25000³⁷ kinderen getransporteerd met boten naar de landen die te hulp schoten. Op deze boten begint voor de kinderen een avontuur, dat voor sommigen nog steeds voortduurt. Door de blokkade van de havens in het Baskenland door Spaanse oorlogsschepen, worden de kinderen vanaf de start al enorm afgeschrikt. Frankrijk werd de eerste veilige haven. Daar verblijven de meeste kinderen die later in België komen vaak ook een hele tijd. Tot onder andere Kardinaal Van Roey, in navolging van de socialistische Belgische Werkliedenpartij³⁸, toezegt voor het opvangen van de kinderen. Deze Niños komen via het eiland Oléron³⁹ en Parijs met treinen naar België. Eind jaren '36 en begin van de jaren '37 waren er reeds twee kleinere groepen Baskische vluchtelingenkinderen aangekomen in België. Behalve Kardinaal van Roey zijn er nog enkele privé-ondernemingen die hulp bieden aan de kinderen. Bij deze ondernemingen bevinden zich ondermeer het Internationaal werk voor kinderwelzijn en de bovenvernoemde Belgische Werkliedenpartij.

Kardinaal van Roey (Katholiek – Mechelen) stemt echter pas toe na een oproep van Bisschop Múgica in het Baskenland. Deze laatste vraagt een katholieke opvang voor een heel aantal Baskische kinderen. Mgr. Múgica was er namelijk niet mee opgezet dat de kinderen in socialistische en communistische middens zouden terecht komen, waar hun katholieke opvoeding enkel onder zou lijden.

Uittreksel van de brief van Mgr. Múgica:

“ Mijn kinderen! Door de pers en door private briefwisseling heb ik vernomen dat, van uit het gedeelte van mijn bisdom waar de vreeselijke oorlog nog woedt – uit Bilbao namelijk, - honderden kinderen vertrokken zijn en nog vertrekken naar den vreemde; ten einde niet als slachtoffers te vallen van schroot en hongersnood.

De angst beklemmt mij bij de gedachte dat bijna allen, tot hiertoe, gastvrijheid vonden in Colleges en familien waaruit ze voorzeker geen liefde zullen meekrijgen voor Jezus-Christus en zijn Kerk, doch schade aan hun geloof.”

...

“Mogen althans de kinderen die in uw land een toevlucht zoeken en die uit familien stammen die het als hun grootste eer aanzien tot de H. Kerk te behooren, een onthaal vinden in middens en familien waar hun geloof aan geen gevaar staat blootgesteld. Ik weet dat groepeerings die de Kerk vijandig gezind zijn, van de gelegenheid trachten gebruik te maken om aan deze reine zielen het gift van goddelooze beginselen in te enten.”

Uittreksel van het antwoord van Kardinaal Van Roey⁴⁰

“ Ten overstaan van zulken ellendigen toestand en om te beantwoorden aan zulk een aangrijpende oproep, legt de christelijke naastenliefde ons op alles te doen wat enigszins mogelijk is om hulp te bieden aan de ongelukkige Baskische kinderen waarvan een groot deel wezen zijn. Dientengevolge heeft het Belgisch Episcopaat een Werk van hulpbetoon ingesteld om aan deze onschuldige slachtoffers van den burgeroorlog een onderkomen te verschaffen.”

...

“ Inmiddels kunnen de familien en de gestichten die hare medewerking willen verleenen zich reeds van nu af wenden tot het Beheer van het Werk der Baskische Kinderen (Aartsbisdom Mechelen).

Niemand is het onbekend dat het Baskenland grootendeels en diep-katholiek is: de kinderen die ons zullen toekomen, zijn katholiek.”

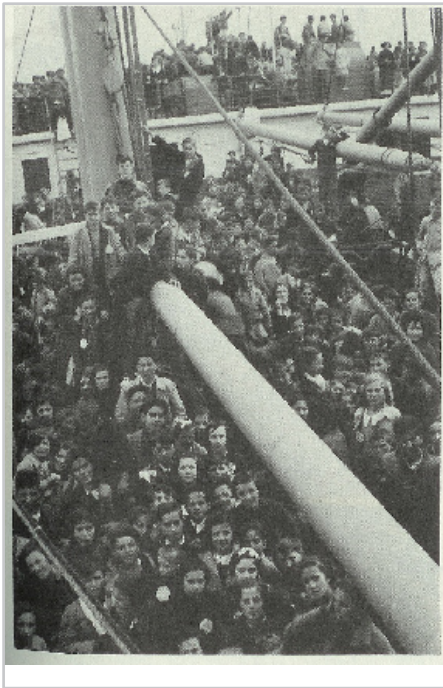
Via het Beheer van het Werk der Baskische Kinderen (of kort: het Baskisch Kinderwerk) komen een 1200 Baskische Niños in gezinnen, kloosters of bij paters terecht. Op dit moment wordt duidelijk hoe behulpzaam de Belgische katholieke gezinnen zijn, want er zijn ongeveer 2000 aanvragen voor het opvangen van een kind, terwijl er maar ongeveer 1200⁴¹ geplaatst kunnen worden. En dat terwijl slechts enkele jaren vroeger al een groep Hongaarse kinderen⁴² in Vlaanderen werden opgevangen. Een groot aantal van die opvanggezinnen stelden opnieuw hun woningen en zorgen ter beschikking, ondanks het lage inkomen. Dit was het begin van de opvang van duizenden kinderen. Voor de Niños was dit een ervaring om nooit te vergeten, en ook de pleegouders en pleegzussen hebben heel wat meegemaakt.

*De oproep van Kardinaal van Roey werd via de kranten doorgegeven aan de Vlamingen. De oproep begon met de brief van Kardinaal Mugica.
Bron: De Standaard, ...mei 1937, p.4*

VLUCHT NAAR FRANKRIJK

Officieel begint de vlucht van de Baskische Niños op 20 maart 1937. Op dat moment vertrekt de eerste echte lichterij kleine Baskjes, samen met hun onderwijzeressen, met de boot richting Frankrijk. Deze groep is zeer beperkt, maar heeft een enorme invloed op de rest van het Baskenland. De eerste vlucht inspireert vele ouders om tot dezelfde, niet altijd gemakkelijke, daad over te gaan. Wanneer het Duitse Condorlegioen Guernica bombardeert⁴³, neemt het aantal vluchtelingen toe. Onze Niños maken deel uit van de tweede lichterij. De boten, die redding moesten brengen, vertrokken voornamelijk vanuit Santurce richting Frankrijk. De internationale wateren

Ontelbare Niños op de Habana

veilig bereiken was daarom nog niet gegarandeerd. Theresa moest alleen met haar broers op het schip zien te raken. “Vader heeft ons op de trein gezet naar Santurce. Om daar in te schepen voor de ‘grote vlucht’. Mijn twee broers en ik. Toen we daar arriveerden, was het onmogelijk in te schepen. Er waren te veel vliegtuigen die de schepen bombardeerden. De boot waarmee we uiteindelijk weg zijn gekomen, heette de Habana.⁴⁴ Toen we halfweg van onze reis waren, verscheen plots een Destroyer. Gelukkig werden we begeleid door Engelse schepen. Maar er was uiteraard paniek alom,” aldus Theresa.

‘Bij elkaar blijven’ was vaak de opdracht die de kinderen meekregen van hun ouders. Dit bleek echter niet de meest makkelijke opdracht te zijn. “Carlos is zijn zus kwijtgeraakt op de boot, daar heeft hij echt schrik gehad. Hij was nog klein, en zijn zus moest op hem passen en

voor hem zorgen. Die zus hebben ze jaren later teruggevonden in Anderlecht. Op die boot moest hij het alleen redden,” legt Adrienne uit. Alleen zijn op de boot was in ieder geval al erg, maar als je dan nog eens ziek werd, was de bootreis zeker een hel. “Hoe ouder ik wordt, hoe meer ik me herinner van de bootreis. Ik ben daar enorm ziek geweest van de angst,” vertelt Basilia. Basilia was niet de enige die ziek werd op het schip. Tomasi onder andere ook, maar zij waren slechts twee van de velen.

De kinderen, die wegvluchtten over het water, worden naar Frankrijk gebracht om daar verder verdeeld te worden, om te wachten tot een land hen wil opvangen. Er worden oproepen gelanceerd naar verschillende landen om kinderen onderdak te geven. De oproep aan de Belgen wordt onder andere gericht aan Kardinaal Van Roey, de aartsbisschop van Mechelen. Via hem belanden de oproepen in de pers. België is heel genereus in kandidaturen .

“Kardinaal van Roey heeft zich ingezet voor de kinderen, na de oproep. Hij zag in dat tussen de kinderen katholieken, gedoopten zaten. De Franse Bisschoppen waren al vanaf het begin zeer open in de opvang. Katholieken waren katholiek, ook al vochten ze tegen ‘redder’ Franco⁴⁵,” vertelt Adrienne.

Ondanks alle moeilijkheden die zich voordeden, geraakten alle Niños in Frankrijk. Ze werden verspreid over verschillende gebieden, verschillende bisdommen. Daar was de situatie echter niet altijd even prettig. Kinderen kunnen wreed zijn. Kinderen in nood, zonder geld of eten, zijn nog wreder dan anders. “In dat kamp was het niet zo goed. Het ergste was het pikken daar. Kinderen stalen van elkaar. Kleren, eten, alles wat er maar te stelen viel,” zo zegt Tomasi.

*Aan tafel in het vluchtelingenkamp van
Bordeaux.*

Kinderen hadden niet enkel te vrezen van elkaar. Van hygiëne was niet veel sprake. Op de schepen waren de hygiënische omstandigheden niet optimaal te noemen, en in de kampen was het niet veel beter. “We zijn aangekomen in Bordeaux. Daar werden we ingeënt, want de hygiëne op het schip was niet meteen optimaal. Daarna zijn we verder getrokken met vrachtwagens

naar het dorp Chomérac. We kregen er eten en een plek om te slapen, een lege kerk. Jongens en meisjes sliepen door elkaar, er was maar 1 toilet, en iedereen liep rond met luizen. Als oplossing hebben ze bij iedereen de haren afgeknipt. En we waren met veel hoor. Nog later hebben ze ons naar nog een ander dorp gebracht, waar we onze kleren in de rivier hebben gewassen. Voor we naar allerlei landen getransporteerd werden, hebben we nog een stad bezocht: Arras⁴⁶, dicht bij de grens, ” zegt Theresa.

Niet alleen op de boten maar ook in de verschillende kampen kon je zus of broer kwijtraken. Dit maakte Basilia mee. “ Ik ben een zus kwijtgeraakt in die kampen. We kwamen met vier aan in Frankrijk, en toen we vertrokken, waren we nog maar met drie. Om niet nog iemand te verliezen, hebben we ons opgesloten in onze kamer. Mijn verloren zus hebben ze na jaren in Rusland teruggevonden, ” vertelt Basilia.

Terwijl de kinderen zich sterk proberen houden in de kampen, wordt heel België gemobiliseerd om opvangplaatsen te vinden. Erg moeilijk was het blijkbaar niet. Zoals eerder vermeld waren er ongeveer drie maal zoveel plaatsen beschikbaar, dan er kinderen waren. Alle opvanggezinnen of opvanginstanties⁴⁷ hadden zo wel hun eigen reden om kinderen kost en inwoon te verschaffen. “ Mijn schoonouders hadden geen kinderen, en konden er ook geen krijgen, dus het was voor hen een unieke gelegenheid om toch een klein ‘prutske’ te hebben rondlopen, ” vertelt de vrouw van Ugalde.

De meesten werden geïnformeerd door de kerk, zo ook Imelda Backaert, de Vlaamse pleegzus van Pedro Aperibai. “ We hadden er weet van gekregen, toen een brief van Kardinaal van Roey in de Kerk werd voorgelezen. Toen we met moeder te voet terugkwamen van de Kerk, zegden we allemaal: we gaan zo een kindje nemen. Over het geslacht hebben we niet lang hoeven nadenken. Ik had zes broers, en die wilden allemaal een jongetje, een nieuwe ravotkameraad. De meeste mensen verkozen een meisje, omdat een meisje altijd vriendelijker en gemakkelijker is. Maar moeder koos een jongen, ” legt Imelda uit.

Het waren dus niet alleen mensen zonder kinderen die een kind als pleegdochter of zoon wilden. “ Thuis waren we al met tien. Dus waarom zou er geen elfde bij kunnen. Niemand maalde om een mondje meer. Jaren voordat de Basken kwamen, was hier een Hongaarse lichtung, en toen hebben mijn

ouders een klein Hongaartje opgevangen. Dat was hun principe gewoon. Die kinderen moesten geholpen worden," zegt Mia Meylemans.

Ook het verlies van een ander kind probeerden sommige ouders op te vangen met het verzorgen van een Baskische Nino. "Ik weet dat mijn pleegouders niet ver daarvoor hun zoon hadden verloren. Een zoon van 21 jaar oud. Mijn opvangmoeder is daar zenuwziek van geworden. Op aanraden van de dokter hebben ze zich kandidaat gesteld om een kindje op te vangen. Hij had wel gezegd geen jongen te nemen, omdat zo iets later voor problemen zou zorgen," aldus Tomasi.

Het werk van Kardinaal van Roey met betrekking tot de Baskische kinderen, werd met veel belangstelling gevolgd in de kranten. De Standaard bracht het verhaal in een aantal episodes. Dit is episode 1: Na den eersten trein - Indrukken

Voor de kinderen was dit echter nog maar de eerste vlucht, later zouden ze verder verspreid worden over verschillende landen, waar ook België deel van uitmaakt.

VAN FRANKRIJK NAAR BELGIË

Het merendeel van onze Niños blijft ongeveer een maand in de kampen. Daarna worden ze op bussen, treinen of boten gezet en getransporteerd naar de verschillende kandidaat-opvanglanden. Rusland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, België en Mexico maken zich intussen op om de kinderen te ontvangen. “ Ik herinner het mij nog vaag. Op een dag stonden er autobussen aan het kamp, die naar verschillende landen gingen vertrekken. En ik weet dat mijn broer echt hoopte op België, want hij wist dat het daar goed was, ” zegt Tomasi.

De oproep van Kardinaal van Roey had een forse impact. Heel het land in rep en roer. De voorbereidingen op de komst van de kinderen waren langs beide kanten echter niet goed geregeld. Enerzijds had je de kinderen, die er geen benul van hadden ze zouden terecht komen. Anderzijds had je de opvangfamilies, die zonder voorbereiding en zonder hulp hoopvol op de kinderen wachtten. “ Voor ons was Spanje een geheel. Maar dat bleek wel anders te zijn. De kinderen die we zouden opvangen waren Baskische kinderen, ze waren afkomstig van een land waar ze hun eigen taal niet meer mochten spreken. Er werden ons boekjes beloofd met Spaans-Nederlandse vertalingen, maar die zijn nooit aangekomen, ” zegt Imelda triest.

“ De mindere voorbereiding was wel een fout. Niet dat ze veel tijd hadden om alles te regelen. Maar ze hadden de pleegouders iets beter kunnen inlichten, misschien enkele woorden Spaans aanleren. Of ze de Baskische gewoontes uitleggen zodat daar rekening mee gehouden kon worden, ” zegt Tomasi. Na alle kommer en kwel, was het grote moment daar. De kinderen vertrokken naar België. Met treinen stopten ze op plaatsen als Mons, Brussel, Mechelen en Antwerpen.

Sommigen herinneren zich niet veel meer van de reis, ze waren nog te jong. Of teveel in shock om alles ten volle te beleven. “ Hoe ik in België ben geraakt, weet ik niet. Ik ben wel met de bus vanuit Mechelen naar Herentals

gebracht. Zo zijn we bij de kappucijnen⁴⁸ in Herentals aangekomen,” legt Basilia uit.

Voor de opvanggezinnen komt het moment van de waarheid een beetje later. Zij hebben maanden moeten wachten op hun nieuwe telg, op een extra mondje om te voeden. Een kleine Bask, of een kleine Baskische. “Op 30 juni 1937 is in Mechelen de groep met onze ‘kleine’ gearriveerd. Tegen de avond. Ik weet het nog goed. We woonden twee straten verder, in de Leopoldstraat,” zegt Imelda.

“Spaansche kinderen in ons land”

Foto van pas-gearriveerde kinderen in Oostduinkerke

Bron: De Standaard, 24 april 1937

Volgens Mia Meylemans was het middag of namiddag toen ze in het station van Mechelen aankwamen. “De kinderen zagen er erg moe en verwaarloosd uit. Ze hadden allemaal een kaartje aan hun nek. Daarop stond een registratienummer, waardoor families wisten welk kind bij hen hoorde.”

In Mechelen⁴⁹ aangekomen, werden de Niños verdeeld over de verschillende opvanggezinnen, kloosters en internaten. Over de verdeling bestaat veel onduidelijkheid. Iedereen vertelt een ander verhaal. Volgens de vrouw van Ugalde is haar man eerst opgevangen in een instituut en dan pas opgenomen in zijn latere gezin. “Zijn eerste redding is het Cornelis-instituut⁵⁰ geweest. Dat was een instituut voor kinderen die geen thuis hadden. Dat heeft niet meer dan een paar weken geduurd. Mijn schoonouders zijn hem daar gaan halen. Ze kwamen binnen en vroegen: ‘Wie is hier het ongelukkigste kind?’

En dat wij Carlos. Sindsdien verbleef hij bij een echte familie. Als enig kind dan nog,” legt Mevrouw Ugalde uit.

Niet elk gezin kreeg wat het verlangde. De familie Jans bijvoorbeeld, had gevraagd om een klein jongetje. Dan was hij ongeveer even oud als de jongste kinderen van het gezin. Ze kregen echter het oudste kereltje van de hele bende toegewezen. Er ging veel mis met de verdeling. “Hij was de oudste, de leider van de bende, de chef. Kortgesneden haar, om gezondheidsredenen⁵¹, met zijn zusje naast hem, maar dat wisten we toen nog niet, dat hebben we enkele maanden later ontdekt,” vertelt Alois Jans.

De kinderen waren met velen en werden onmiddellijk bij hun aankomst gescheiden. Er was veel vraag naar kinderen en toch waren er op het moment van aankomst te weinig opvanggezinnen aanwezig. Waarom is nog steeds niet duidelijk. Omdat er te weinig opvanggezinnen waren werden er veel naar instituten gestuurd. Bijvoorbeeld naar het Jongenstehuis van Priester Cornelis.

Emiliano werd ook eerst in een tehuis opgevangen voor hij naar zijn gezin kon. “Ik ben ongeveer anderhalve maand aan de kust⁵² gebleven. In een appartement van een school of hospitaal. Daar zijn mijn toekomstige pleegouders mij komen halen. Ze hadden graag een Spaans jongetje, een kleintje,” zegt Emiliano.

Theresa vertelt ons dat er wel steeds rekening gehouden werd met de wens van de kinderen en de gezinnen. Dit ging niet altijd helemaal, maar men probeerde toch in beperkte mate iedereen tevreden te stellen volgens haar. Deze mening is wel in strijd met wat de meeste anderen vertellen. “De mensen die kinderen wilden, waren ingeschreven in een register. Achter de kerk zijn wij bij priester Cornelis in wagens gestapt en werden we rondgereden. Van familie tot familie. Toen we bij mijn pleegouders aankwamen, mocht hun zoon – een vriend van priester Cornelis – het kindje kiezen van Moeke. En hij koos mij. Dat gaf echter problemen, omdat mijn broer niet van mijn zij wilde wijken. Vader had hem gezegd altijd bij mij te blijven. Ze hebben ons toch gesplitst, mar op die manier dat we bij bevriende gezinnen zaten.”

In Antwerpen was er meer duidelijkheid over de verdeling van de kinderen. Men ging tewerk zoals op een veemarkt. “We werden naar een zaal van een

of andere parochie gebracht. Daar moesten we gaan zitten op bankjes. En toen kwam de menigte binnen. De mensen die zich hadden opgegeven om kinderen op te vangen liepen langs, en kozen hun kindje. ‘Die wil ik wel’ of ‘Dat zou er één voor mij zijn’ of ‘Nee nee, die wil ik wel’. Zo ging dat. Het leek op een keuring, of een veemarkt. Ik werd gekozen door een kinderloos koppel. Bij mijn aankomst in Herentals werd ik in bad gezet – iets wat op zich niet zo erg was – maar de hele Nieuwstraat was daar aanwezig om te komen kijken. Net of ik een aapje was. En maar praten tegen mij, maar ik verstond er niets van. Wat me zeker is bijgebleven, is dat ik toen een pop heb gekregen van iemand. Dat vond ik wel lief,” zegt Basilia.

“ Ik ben opgevangen bij de familie Lambin, in Mortsels. Ze hadden zich opgegeven, omdat ze enkele jaren eerder een zoontje hadden verloren. Normaal gezien hadden ze een meisje genomen, maar hun andere zoon, Jan, was erbij toen we arriveerden en verdeeld werden. Er werd hen een meisje toegewezen, een mooi meisje. Jan, die volop in ontwikkeling was, zag dat meteen zitten. ‘Wauw,’ zei hij, ‘die mooie griet mag wel bij ons komen wonen.’ Mami wist genoeg en veranderde van gedachte. Van de mooie meid kwam niets in huis. Toen ze mij op hen afstuurden, stelde zich echter opnieuw een probleem. Ik heette toen nog Jose Ramon. Maar het kindje dat ze verloren hadden, heette ook Jose. Omdat ze zich hadden aangemeld om het verwerkingsproces te versnellen, was ik normaal gezien dus ook geen optie. Tot Papi zei: ‘Vanaf nu heet hij gewoon Ramon, zonder Jose ervoor.’ En dat is het nog steeds,” aldus Ramon.

Bij de verdeling van de kinderen is enorm veel misgelopen. Zowel de kinderen als de opvanggezinnen werd niets gevraagd, of er werd geen rekening gehouden met hun keuzes. Deze zaken gebeurden wel meer: Mensen die maar een kind vroegen kregen er twee, enzovoort. Ook met de kinderen werd geen rekening gehouden. ‘Het ergste dat gebeurde was dat we van elkaar gescheiden werden, en dat terwijl onze ouders hadden gezegd dat we altijd samen moesten blijven,’ klinkt het bij een hele reeks van Niños. Dat gaf uiteraard een hele resem problemen, al van de eerste dag, onder andere bij de familie Jans. Hun kleine Pedro (met als Baskische naam: Kepa), de oudste van de bende Baskjes, was de eerste dagen niet te genieten:

“ Een vriend van ons was fotograaf en had foto’s genomen van de aankomst voor de kranten. Toen wij die de volgende dag zagen, merkten we dat het Pe-

dro was, die op de foto stond. Maar erg dicht bij hem stond nog een meisje. En we vroegen ons af wie dat was. We kwamen het snel te weten. Al vanaf de aankomst in ons huisje, waar een lange tafel gedekt op ons stond te wachten, was Pedro aan het roepen. ‘Hermana, hermana, hermana’⁵³ bleef hij maar herhalen. Hij wilde niet binnen blijven. Het probleem was dat we geen Spaans verstonden, waardoor we niet wisten wat Hermana betekende. Toen we de volgende dag van school thuis kwamen, zagen we onze broers komen aanrennen. Zij riepen ook ‘Hermana, hermana,’ en wezen naar de vaart. De komst van de Basken was hét gespreksonderwerp op school. Mijn broers schepten op over onze Pedro Aperibai, en bij toeval had iemand bij hen op de school gesproken over een zusje met dezelfde achternaam. Dat was bij een van de broers Meylemans, die aan de vaart woonden. Toen wisten we het: Hermana betekent zusje. En Pedro’s zusje, Carmen, woonde ietsje verderop. Wanneer we Pedro later vroegen waarom hij zoveel tamtam had gemaakt daarom, zei hij: Het laatste dat onze ouders tegen ons zeiden, was: laat mekaar nooit los.”

De familie Meylemans had iets minder problemen met haar Carmen. “Ze praatte maar en praatte maar, en niemand die er iets van verstond. Maar praten kon ze,” lacht Mia.

Ook Tomasi was niet te genieten de eerste dagen, zegt ze: “Ik heb naar het schijnt drie weken aan een stuk gehuild. Het was ook gewoon erg, geschei-

Pedro en Carmen bij hun aankomst. Dit is de bovenvernoemde foto die destijds in de kranten stond.

den worden van mijn broers.” Het is echter niet alleen maar slecht geweest met de aankomst van de kinderen. De voorbije maanden hadden ze amper eten, waardoor een hele wereld voor hen openging, een heuse droom werd werkelijkheid. “Toen ik binnenkwam in het huis op de Ijzerleen,” zegt Theresa,” vroegen ze of ik honger had. Natuurlijk had ik honger, en natuurlijk wilde ik eten. Toen ze wilden weten wat ik graag had, werd het moeilijker. Niemand verstond mij. Ik moest een omelet hebben, maar ik kon het niet in het Nederlands zeggen natuurlijk. Op de duur ben ik gehurkt boven de grond gaan zitten, heb een kip nagedaan en deed met mijn hand een vallend ei na. Toen wisten ze het.”

De tocht naar het verre België was dus eerder een pad dat over hete kolen ging dan over rozen. Onze Basken zijn hier blijven wonen en hebben nog aanpassingsproblemen gehad met vele zaken in hun leven.

Hoofdstuk 3: Leven in België

[1937 tot 1945]

Bbeeld jezelf in: je bent een kind van om en bij de tien jaar oud, en je komt terecht in een land waar je de taal niet kent, de mensen niet kent, de gebruiken niet kent. Je kan het je nog het best voorstellen als een reis. Je maakt een reis, met de hele familie naar Rusland, je bezoekt het Kremlin⁵⁴, iets wat je als klein kind niet echt interesseert. Op een bepaald moment zijn mama en papa niet meer te zien. Russen spreken geen Nederlands...

VAN 1937 TOT 1939

Zo moet het gevoeld hebben voor onze Niños. Alleen, of hoogstens met broer of zus, in een vreemd land, een land waar ze bijna niets over weten. De kinderen die zijn gevlucht voor de onrusten in Baskenland bevinden zich in een sfeer van onzekerheid. Waar zal ik belanden, wat gaat er met me gebeuren, waar plaatsens ze mijn broers, mijn zussen? Om nog maar te zwijgen over de onzekerheid over hun ouders. Leven ze nog? Hoe is het met ze? Hebben ze een huis, eten?

Het moet moeilijk zijn. En het ergste was de chaos tijdens de voorbereiding. De kinderen kenden geen Nederlands, geen woord. De opvangfamilies kenden geen Spaans, laat staan Baskisch. Communicatie was enkel mogelijk via lichaamstaal. Families moesten maar al doende leren, al doende woorden leren herkennen. Deze mindere voorbereiding had een groot effect op de Niños. Sommigen werden verwend, anderen verwaarloosd. Er waren families die het enorm goed voorhadden, maar ook families die ze opvingen voor het geld. Geld dat niet zou volgen, er was geen vergoeding beloofd voor deze generositeit. Toen bleek dat de kinderen enkel maar kosten met zich meebrachten, werden ze in het slechtste geval simpelweg op straat gezet. Andere families hadden er uiteraard geen moeite mee.

Voor de kinderen was het verblijf niet altijd even gemakkelijk. Om te beginnen kenden ze niemand, vermits ze van broers en zussen gescheiden werden bij aankomst. Ook het gemis van moeder en vader kon beginnen doorwegen. Theresa had het geluk niet ver van haar broers te verblijven. “We konden elkaar geregeld zien en waren gelukkig. Maar we dachten natuurlijk veel aan onze echte ouders. Niet zo erg veel, want we hadden hier ook onze vakes en moekes.” Naast het ouderlijk gemis, waren er uiteraard nog veel moeilijkheden. België is een vreemd land, zeker voor Spanjaarden, Basken. Het weer is zowat het enige dat hetzelfde blijft. Aan alles moesten de kinderen wennen. Eten, drinken, gebruiken en gewoonten, en bovenal de taal. In het begin werd er enkel gebarentaal gebruikt, daarna leerden ze snel Nederlands.

“In het begin zocht ik iets om mee te spelen. Ik probeerde het uit te leggen in het Spaans, en met gebaren, maar niemand die mij verstond. Gelukkig had ik enkele dagen ervoor de kuisvrouw aan het werk gezien. Die kuiste het vuil onder de touwtjes van de mat. Dus ik liep naar de mat, nam een van die touwtjes vast en wees ernaar. Toen wisten ze dat ik een touwtje zocht,” vertelt Ramon. De taalproblemen die, zoals bij Ramon, in het begin heersten, waren echter snel van de baan. Kinderen leren snel. De Niños spraken al gauw een mondje Nederlands.

“De eerste woorden die ik hoorde en leerde waren mooi, zwart haar en braaf, en natuurlijk moeke en vake. Maar ik wist toen helemaal nog niet wat dat betekende. Na drie weken kon ik toch al een beetje Nederlands,” vertelt Theresa. “Niet dat ik het op school leerde, want het was vakantie. Maar gewoon bij familie, of op straat. Later ben ik naar de Lorrette⁵⁵ op school gegaan. Maar dat was maar enkele maanden. De nonnen daar waren wel heel lief. Mijn broers (die ook allebei in Mechelen terecht waren gekomen) moesten uiteraard ook naar school en zijn zo hun Spaans snel verleerd. Dat was bij mij niet het geval. Ik ging elke week naar het schoolstraatje.⁵⁶”

Net als Theresa moest ook Carmen Aperibai, het Baskje van de familie Meylemans, naar school gaan. Daar merkte je uiteraard wel dat ze een andere afkomst had, maar ze was geslepen genoeg om het op haar manier op te lossen. “Carmen had op school een gedichtje geleerd, en ze vroeg of ze het mocht opzeggen. Wij waren natuurlijk blij dat ze kon volgen op school. Het gedichtje ging als volgt:

*Hoe moet men zich in school gedragen,
Dat de juffrouw nunca klagen
Alles doen wat zij dompin
Als de schaper nimmermin
Estepin Mondjechick
Klappers vliegen buiten*

Ze kende de eerste zin en de laatste. En ertussenin een beetje. Voor de rest verzon ze maar wat, en we hebben nooit geweten hoe het gedichtje echt is gegaan,” aldus Mia, die zich het voorval nog goed kan voorstellen.

Ook broertje Pedro slaagde erin de twee talen soms nog te mixen. Zo vertelt Imelda: “ Moeder was bekommerd om Pedro’s katholieke opvoeding. Die moest onderhouden worden. Dus ’s zaterdagnmiddags, wanneer iedereen vrij had, kwam er een heer van uit de buurt, een heer die Spaans sprak, om hem godsdienstles te geven. Maar Pedro had dat niet al te graag. Terwijl al de anderen buiten gingen spelen, moest hij binnen zitten studeren. En op die momenten kwam er wel eens een vloek boven. Een godverkerdekke was zeker niet misplaatst vond hij, maar het kwam er net iets anders uit. Hij mixte de vloek met een Spaanse vloek, en kwam uit op ... Frosverdekke. En wij maar lachen. Ook de ‘sp’-klank kon hij niet goed uitspreken. Mijn broers waren allemaal vogel- en plantenliefhebbers, en Pedro ging mee op wandeling. Zo leerde hij de namen van de vogels. Enkel bij sperwer ging het mis. Hij kon de naam wel onthouden, maar uitspreken was net iets moeilijker. Het kwam er als een nies uit. A-A-A-Esperwer, zei hij dan. We plaagden hem daar altijd mee.”

Emiliano ging niet meteen naar school. Pas toen hij elf was en al een vol mondje Vlaams praatte, mocht hij de schoolbanken op. Daarvoor had hij ook al leren lezen, met de hulp van zijn pleegzusters. “Mijn pleegzusters lazen altijd voor uit ‘Boekjes van Ons’, een soort cowboyboekjes. Het waren altijd verhaaltjes over cowboys en indianen. Nu, mijn

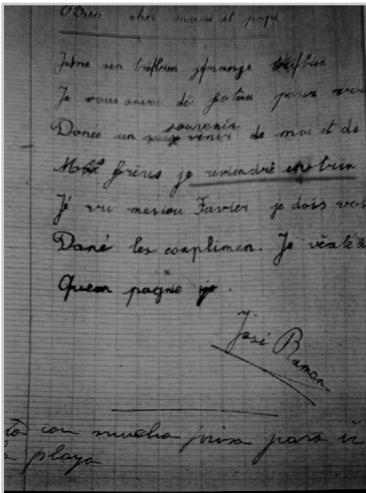
De kleine Emiliano

pleegzusters lazen voor en ik wilde dat ook kunnen natuurlijk. En dan heb ik leesles van hen gekregen.”

Theresa haalde hierboven het schoolstraatje aan. Dit vraagt uiteraard om enige verduidelijking. In Mechelen is/was er een straat, de schoolstraat genoemd, waar alle Baskische kinderen samenkwamen om te spelen, en om hun Baskisch aan te leren of te onderhouden. “Dat was achter de Sint-Romboutstoren, in Mechelen. Er waren Baskische priesters en juffrouwen en we kregen onderricht uit de Bijbel. We leerden daar ook Baskische liederen en dansen.” Ook de Vlaamse Mia ging al eens een kijkje nemen in het Schoolstraatje. Samen met Carmen natuurlijk.

Vergeleken met andere zaken waren de taalproblemen slechts peanuts. Het gemis van ouders, broers en zussen, deed heel wat tranen vloeien. Vooral de meisjes verbruikten zakdoek na zakdoek. “Ik heb naar het schijnt drie weken aan een stuk gehuild,” vertelt Tomasi. “Dat was nog niet het ergste. Toen mijn broer mij de eerste maal kwam bezoeken, en ik zag hem nog maar wandelen, werd ik helemaal hysterisch.” Ook Theresa huilde meermaals in het begin. “Al ben je nog zo goed terecht gekomen, heimwee heb je altijd.”

Ramon had nog geregeld contact met zijn Amaxu (Moedertje). “Ik heb enorm veel geschreven naar Amaxu. Die brieven heb ik later teruggevonden. Ik schreef wel dat ik het enorm leuk vond hier en dat ik hier graag was, maar ik denk dat het haar wel pijn gedaan moet hebben in het begin. Maar ze was natuurlijk ook blij dat ik hier gelukkig was. Ik hoorde ook veel van haar. Ze heeft ook alles bijgehouden in de bibliotheek van ons huis.”

Een brief van Ramon aan zijn Amaxu

De aanpassing hier had zijn invloed op de kinderen. Vooral de groenten deden de Niños bijna walgen. Belgische kinderen eten al niet graag groenten, Baskische nog minder.

“In Baskenland at ik geen groenten. En dan kwam ik hier en kreeg ik van die

vreemde spullen voorgeschoteld. Natuurlijk moest ik dat niet hebben. Mijn ouders waren daar gelukkig wat flexibel in. Maar ik had een tante in Brussel, een erg conservatieve. Van haar MOEST ik altijd mijn bord leegeten. Ik heb daar meerdere malen in de hoek moeten gaan staan. En ik heb ze mijn hele leven gehaat,” vertelt Tomasi. Een iets leukere anekdote speelde zich voor Tomasi af in Brussel. “ We waren weer op weg naar die vervelende tante, en we passeerden een bepaalde winkel. Ik dacht dat ik gek werd. Achter de vitrine zag ik stapels olijven liggen. Ik bleef tegen de ruit plakken, en maar wijzen en ratelen. Maar mijn ouders hier begrepen niet wat ik wilde. Op dat moment was dat niet zo leuk, maar nu kan ik er wel om lachen.”

Een ander probleem dat kon opduiken, was de rivaliteit tussen de biologische kinderen en de aangenomen kinderen. Het risico op verwennen was natuurlijk groter bij de Baskjes, dan bij de kleine Belgjes. Zowel Carlos Ugalde, als de broer van Basilia, werden hard verwend. “Mijn broer was echt *rotbedeurven*. Hij was terechtgekomen bij een veearts, met vier kinderen. Twee pastoors en twee onderwijzeressen. En hij kwam daar als klein kindje bij. Ik zeg het, rotbedorven door ouders, zussen en broers. Tegen 1939 was het zo erg, dat hij onhandelbaar was, ” vertelt Basilia.

Gelukkig verliep het niet overal zo. Broer en zus Aperibai, respectievelijk opgevangen door de familie Jans, en de familie Meylemans, werden niet verwend. “Carmen was bij ons gewoon een van de velen. We waren al met 10, mijn ouders konden het niet maken om de elfde op een voetstuk te plaatsen,” vertelt Mia Meylemans. De familie Jans was ook een grote familie en behandelde Pedro ongeveer op dezelfde wijze. “Enkel was de bezorgdheid iets groter over Pedro,” zegt Imelda. “Zo kwam hij eens wat laat naar huis van school. En moeder was bezorgd. Het was een wild mannetje, dus er kon wel iets gebeurd zijn. Moeder belde naar het college. Daar zeiden ze: Mevrouw Jans, die zal wel thuiskomen.”

De Niños waren hier gelukkiger dan ze in die periode in Baskenland hadden kunnen zijn⁵⁷. Omdat ze na twee maanden al naar school gingen, maakten ze allemaal zeer snel vrienden. “Ik was dan ook een bezienswaardigheid,” zegt Theresa. Bij Ramon was het vooral via zijn grote broer Jan dat hij mensen leerden kennen. En in het Schoolstraatje konden de Mechelse kids elkaar terugvinden, op donderdagmiddag⁵⁸.

Al gauw kwamen wel de gekende Spaanse/Baskische trekjes boven. Geslepen en furieus. Vooral in Carmen kon je deze eigenschappen terugvinden, zegt Mia. “ We moesten kalenders en kaarten verkopen voor school. Zij kon altijd goed verkopen hier in Mechelen. Ze belde aan en begon zo: “Ik ben een Spaans kinneke,” met een Spaans accentje, onzeker overkomend. Uit medelijden kocht iedereen wel iets van haar. De Spaanse furie in haar kwam ook wel geregeld boven. Soms kon je een klets in je gezicht krijgen, zonder te weten wat je gedaan had. En dat was zo bij mij, bij mijn broers, bij mijn zussen, bij mijn ouders, bij iedereen. Er was een keer dat Carmen zei: “Ik trouw later met Theo (een van mijn broers)” en Theo reageerde erop: “Met die zotte: NOOIT,” zo erg was het soms.

Bij de familie Jans, met Carmens broer ,Pedro, kwam vooral de koppigheid boven. “In het begin wilde hij niet naar huis schrijven. In Frankrijk had men gezegd, dat als ze naar huis zouden schrijven, hun ouders in de gevangenis zouden belanden. Dat gevangenisverhaal klopte natuurlijk niet, dus moest hij van mijn ouders een briefje schrijven. Er was een moment dat hij gewoon buiten ging zitten koppen, de hele dag. Maar moeder liet hem doen, en tegen het eind van de avond kwam hij met hangende pootjes terug gekropen. Hij ging naar moeder toe, kuste haar op haar wang, en zei: “Moeke, ik zal het nooit meer doen.”

Alle kinderen zeggen goed te zijn opgevangen, iets wat de gastvrijheid van toen alleen maar bevestigt. “Ik werd fantastisch opgevangen door mijn vake en moeke, en met Jan kon ik ook goed opschieten. We haalden veel kattenkwaad uit,” vertelt Ramon. “Om mij is er bij het pleeggezin ruzie geweest,” zegt Emiliano. “Mijn oudste pleegzuster trok altijd partij voor mij. Zelfs tegen mijn pleegvader. Als ik het wat te bont maakte, vloog die wel eens uit, maar dan kwam mijn pleegzus mij redden. Ik heb een aantal jaren bij haar in bed geslapen, tot ik het hier gewoon was. Eigenlijk tot ik een eigen kamer kreeg. Dat was eerst niet voorzien, maar mijn jongste pleegzuster was jaloers omdat ik niet bij haar sliep. Grappig.”

Het is wel het duo Aperibai, dat het vreemdst uit de hoek is blijven komen. Mia Meylemans, Imelda Backaert en Alois Jans kennen nog ontelbare verhalen over hun Carmen en Pedro.

“De Spaanse furie, die ik al had vermeld, daar heb ik nog wel een verhaaltje over. Mijn zus was naaister, en ze had voor Carmen een vestje gemaakt. Dat vestje was echter beginnen pluizen, dus begon mijn zus die pluusjes er af te halen. *Saftet*⁵⁹, zei Carmen,” lacht Mia.

“Pedro heeft hier veel uitgestoken,” spreken Imelda en Alois in koor. “Bijvoorbeeld toen hij zijn communie deed,” gaat Alois verder, “Hij stapte naar voren, handen in de juiste plooi, maar zijn mond stond niet stil. Hij bleef zeggen Franco malo, Franco malo, Franco malo.”⁶⁰ “Hij heeft ons ooit eens last bezorgd met een franskiljon van hier in de buurt,” pikt Imelda in. “Wij zijn Belgen, maar nog net iets meer Vlamingen. Op een keer, toen we gingen zwemmen, hadden mijn broers hem opgestookt een Franstalig jongetje even onder water te trekken. Pedro kon lang onder water zwemmen, dus het zou als verrassing komen. Enkele dagen later werd er bij ons gebeld. Er stond een chique meneer voor de deur en hij sprak tegen mijn moeder: ‘Mevrouw, is dat hier dat er nen Baks woont’, zo op een Frans-Nederlandse manier. Mijn moeder dacht dat hij haar kwam feliciteren, maar toen dat niet zo bleek te zijn, vroeg ze hem binnen. Na Pedro even op de rooster gelegd te hebben kwam uit wat hij had gedaan. Waarop die meneer zei: ‘Mevrouw, dat is toch niet mooi’. En mijn moeder daarop: ‘Dat zijn kinderstreken, zorg gewoon dat uw kind goed kan zwemmen, hij zal het nodig hebben.’”

Naast al deze leuke anekdotes is er een iemand die het ware geluk hier heeft gevonden. Theresa heeft in die twee jaar dat ze hier was, haar toekomstige man ontmoet. “Dat was een vriend van mijn broer. En hij had mijn adres gevraagd, om Spaans te leren zozegd. En zo zijn wij beginnen schrijven, en blijven schrijven.”

Net wanneer alle kinderen zich volledig goed voelden bij hun pleegouders, net wanneer ze vriendjes hadden gemaakt op school, net wanneer alles perfect was, kwam de ontzuivering in vele gevallen. De meeste van de Niños blijven tot 1939 in België. 1939⁶¹, het eindjaar van de burgeroorlog, het officiële begin van het Franco-regime. De pas echt aan de macht gekomen Franco had weet van de vele evacuatie van kinderen naar het buitenland. Een feit dat niet echt verbaast, vermits ook de Spaanse –Franco-gezinde kinderen aan de exodus deelnamen. Om de toekomst van het Spaanse volk niet in het gedrang te brengen (geen kinderen!!), besluit de Generaal⁶² zijn Niños terug te roepen. Zonder onderscheid van kleur of overtuiging. Alle

kinderen, die gevlucht waren, werden bevolen terug te keren. Slechts in uitzonderlijke gevallen konden kinderen bij hun pleegfamilie blijven.

“Mijn ouders vonden dat we ze terug MOESTEN sturen,” vertelt Mia. “Ze waren ginder voor een oorlog gevlucht, het zou nutteloos zijn geweest moesten ze hier in een nieuwe terecht komen.” Ook Carmens broer Pedro werd teruggestuurd, om hier te vluchten van de dreigende wereldoorlog. “Toen hij hier aankwam, had Pedro een valies bij, daarin staken propere kleren. Hij had een matrozenpakje bij. Maar toen hij weer vertrok – tegen zijn zin – paste dat pakje niet meer. Moeder heeft het mooi gewassen en gestreken, en terug in zijn handbagage gestoken. Als souvenir, en om duidelijk te maken dat hij man was geworden.

Vooraf voor Theresa viel het vertrek zwaar. “We moesten terug, hadden geen keus, want anders zou vader zonder werk vallen. Dan zijn we maar teruggegaan. En Moeke was heel triest, ze bleef maar wenen. Maar ik heb haar altijd gezegd, als ik groot ben kom ik zeker terug naar België.” Theresa vertrok hier in juni 1939, via Irún⁶³. “We kregen een document van de Servicio Nacional⁶⁴ en werden volledig nagekeken. Toen ik thuis aankwam, merkte ik dat ik mijn koffer vergeten was aan het station in België. We hadden hier in Mechelen een Kanunnik Frateur, die ons veel begeleide. Enkele weken later stond die aan onze deur, met mijn koffertje. Wat een lieve man.”

Tomasi’s broer was niet zo rouwig om hier te vertrekken. “Hij is vrij snel teruggekeerd, hij woonde bij een familie, waar een van de dochters een mentale handicap had. En hij had het daar moeilijk mee.”

Natuurlijk, niet alle Niños gingen terug. Enkel Theresa, Pedro, Carmen en Ramon werden teruggestuurd of teruggebracht. Ramon werd teruggebracht. “We zijn teruggegaan omdat hier in België de oorlog begon te dreigen. Mami en Papi wilden niet dat ik opnieuw de angsten van een oorlog moest doorstaan. Gelukkig had Vake een hoge functie bij het Rode Kruis, en kon hij onze vlucht bestendigen. We zijn met een taxi gevlucht, tot de benzine op was. We schuilden in een boerderij. Later namen we de trein en zijn we via Frankrijk tot in Spanje geraakt. Maar dat was al tijdens de oorlog.”

De terugkomst was ook niet echt aangenaam te noemen. De Niños komen in een gebroken land, stukgeschoten door oorlog, met nog steeds evenveel ver-

raad en angst als voorheen. Franco was aan de macht, en zou later zijn pesteringen tegenover Basken beginnen. Het was niet prettig om daarin terecht te komen, volgens onze Ninos. “ We keerden terug naar waar we vroeger woonden. Daar was niets meer, alles was kapot, weg. Mijn ouders hebben niets meer kunnen redden. Mijn grootouders heb ik nooit kunnen zien, niet levend, niet op foto. Want zelfs die waren verdwenen,” zegt Tomasi.

Onze andere Niños waren de gelukkigen – of ongelukkigen – die niet terug naar huis gingen of konden. Dit werd geregeld op vraag van de ouders, of op vraag van de pleegouders. Het waren uitzonderlijke gevallen, slechts een 60-tal⁶⁵ Basken zijn hier gebleven. En vele daarvan waren socialistische Niños. Die werden opgevangen door onder andere de BWP⁶⁶ in Gent. Die opvang was onafhankelijk, waardoor ze geen gehoor moesten geven aan de oproep van Franco.⁶⁷

Adrienne herinnert zich waarom hij niet is moeten terugkeren. “Zijn pleegouders hebben contact opgenomen met zijn echte ouders. Ze zaten met een dilemma natuurlijk, het verliezen van hun enige kindje. De echte moeder vertelde over wat hen overkomen was. Ze had 5 kinderen, waarvan er 4 bij haar waren gebleven of al waren teruggekeerd. Alles was kapot, platgeschoten. Het enige dat nog overeind was gebleven, was een beeld van kindje

Kardinaal van Roey met al “zijn” Niños en hun opvanggezinnen

Jezus, een beeld van ongeveer anderhalve meter. Dat was helemaal intact gebleven. Omdat ze al 4 kinderen terug thuis had, en ze die al onmogelijk kon voeden, had ze graag dat Carlos in Mechelen bleef. Op voorwaarde dat hij jaarlijks op bezoek kwam en elke maand een brief schreef.”

Ook bij Tomasi is het zo gelopen. Haar moeder had al vier kinderen terug, maar alles was stuk thuis. “Mijn moeder is moeten vluchten naar Frankrijk, samen met mijn tante. Ze hebben daar in kampen gezeten. Toen mijn

De Kleine Bernardo

pleegouders vroegen of ze mij moesten terugsturen, was ze blij dat ik hier mocht en kon blijven. Ze had het niet meer aangekund.” Ook Basilia bleef hier achter, alleen bijna. “In Herentals zijn alle kinderen teruggekeerd, behalve ik.”

VAN 1939 TOT 1945

Nu de meeste Spaanse en Baskische kinderen zijn teruggekeerd naar het thuisland, valt er een leegte voor diegenen die overblijven. Het aantal vriendjes en vriendinnetjes is in één klap sterk gedaald. Slechts een 60-tal van alle Niños (Spaanse en Baskische) blijven achter in België. Feit

is dat de nakende Wereldoorlog een domper op de vreugde zou betekenen. Een domper die ze in Spanje waarschijnlijk niet gehad hebben. Hitler, Mussolini, de fascistische regimes zullen Spanje namelijk laten voor wat het is. Spanje is steeds neutraal gebleven tijdens Wereldoorlog II. In België ontlopen onze Niños natuurlijk wel de pesterijen tegenover de Baskische gemeenschap. Het is niet gemakkelijk Baskisch kind te zijn in de eerste helft van de jaren '40.

10 mei 1940 wordt België betrokken bij Wereldoorlog II. Voor de Belgen was de situatie niet gemakkelijk, en de hier gebleven Basken hebben veel afgezien. Zij vluchtten voor de ene oorlog, en kwamen in een andere terecht.

Het zou slechts 18 dagen duren voor België volledig onder de voet gelopen wordt door de Duitse bezetter. Misschien een geluk, misschien ook niet. Feit is dat de oorlog snel voorbij is, en de Belgen meteen met de onderdrukking te maken hebben. Voor de Niños is het intussen al een gewoonte, alle oorlog en geweld. Naast de gewone oorlogsproblemen, lopen ze nog het gevaar teruggestuurd te worden, maar het ergste was snel voorbij.

Toch zou het in Baskenland niet veel beter zijn geweest. Spanje liet men weliswaar links liggen tijdens Wereldoorlog II, maar de pesterijen van Franco waren daar ook niet gezellig te noemen.

Vooraf Ramon weet nog goed wat hij die periode heeft meegemaakt. Zoals eerder vermeld vluchtte hij met een taxi voor de aanstormende oorlog, tot de benzine op was. Dan verbleef hij in een boerderij, om later met de trein verder te trekken naar Frankrijk en Spanje. “ Toen ik onderweg uit het raampje van de trein naar buiten keek, zag ik overal zeppelins hangen, met netten eronder. Dat herinner ik mij nog goed. Die netten hadden de bedoeling om kleine vliegtuigjes, van de vijand weliswaar, op te vangen. Ik denk niet dat dit veel effect had hoor, maar toch. ” Treinreizen gedurende de oorlog waren niet altijd even veilig. Meermaals moest de trein stoppen en moesten de reizigers een schuilplaats onder de wagons zoeken. Ook dat maakte Ramon mee. “ We moesten snel de trein uit, schuilen, schuilen. We kropen met z’n allen onder de wagons, uit angst voor eventuele bommen. Gelukkig bleef het alleen maar bij dreigingen, en is er nooit iets erg gebeurd. ”

De kleine Ramon, kon het ook wel als een hele belevenis opvatten. Een verhaal dat hem nog het meest is bijgebleven, is er een van vechtende soldaten. “ Ergens aan een station hielden we halt met de trein. Ik keek naar buiten en zag daar een troep soldaten, mooi opgelijnd, in de houding zoals dat ook wel noemt. En een van de soldaten had een pen in zijn bovenzak steken. Dat kon ik goed zien, het was een mooie pen. Op een gegeven moment barstte er een relletje uit tussen de soldaten, en de soldaat met de pen was er ook bij betrokken. Plots zag ik de pen uit zijn zak springen. Uiteindelijk kwam de sergeant tussen in het gevecht, en vertrokken de soldaten. Maar de pen lag er nog. Ik ben erheen geslopen en heb ze meegenomen. ”

Tomasi weet niet veel meer over de oorlog zelf. Wat ze zich wel nog herinnert, is het vertrek van haar broer. “Mijn oudste broer was dat, de jongste was al teruggegaan⁶⁸. Esteban zat bij pleegouders zonder kinderen. Hij kreeg van hen de kans om te studeren en deed dat ook. In 1942 kregen wij voor het laatst brieven van het Rode Kruis via de Duitse bezetters. De laatste trein om terug te keren als Niño werd ingelegd. Franco wilde al zijn kinderen terug. Toen Esteban rondwandelde op de Veemarkt te Mechelen, werd hij aangesproken door twee Duitse militairen. En van de schrik heeft hij de papieren ondertekend. Hij moest dan wel terug. Gewoon van de angst, zonder het aan zijn pleegouders te vragen of voor te leggen. Toen is hij vertrokken.”

Ramon weet nog veel over de Tweede Wereldoorlog. Niet lang na het einde is hij teruggekeerd vanuit Spanje, naar België. “Ik ben ziek geworden, dikoor⁶⁹, dus ik moest echt wel geholpen worden. Amaxu had dat naar mijn pleegouders hier geschreven. Daarop werd Mami natuurlijk enorm ongerust. Ze drong er bij Papi op aan mij te komen halen, in het Baskenland zelf. Hij kon niet, zei hij. Hij had te veel werk met het Rode Kruis, wat normaal was in die periode. Maar als een vrouw iets in haar hoofd heeft... Hij moest

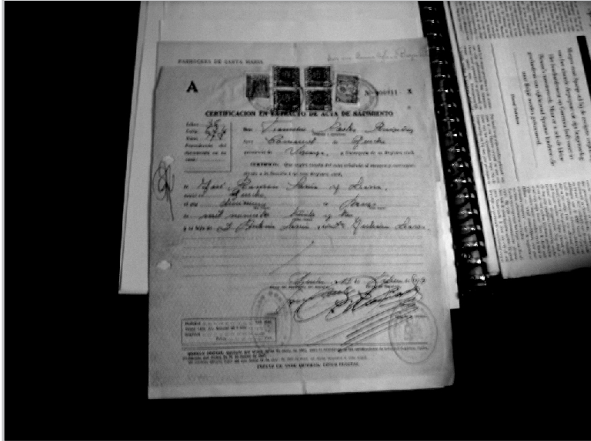
en zou mij komen halen, en dat deed hij dan ook.”

De kleine Tomasi met haar pleegouders

Terug in België geraken was echter niet zo gemakkelijk als gedacht. Iedereen boven de 14 mocht België niet zomaar binnen. Dat gaf dus voor problemen voor de intussen 15-jarige Ramon. “Papi nam mij mee, om met mij terug naar België te gaan. Maar we zijn maar tot in Frankrijk geraakt. Daar aan de grens werden we tegengehouden. Ik was te oud en mocht niet door. Papi liet mij daar achter bij iemand van het Rode Kruis, zodat die voor mij kon zorgen. Hij heeft contact opgenomen met Amaxu, opdat zij een geboorteakte zou regelen, waarop mijn leeftijd fout stond. Ze heeft dat heel geslepen opgelost.”

“Ze ging naar het gemeentehuis en meldde zich aan om een studiepas te krijgen voor mij. Aan de balie vroeg ze naar de grote baas, en ze zei: “die zal blij zijn mij nog eens te zien.” Toen de grote baas kwam aanlopen, herkende hij Amaxu natuurlijk niet, maar hij was te fier om

De geboorteakte van Ramon

dat toe te geven. Amaxu gedroeg zich enorm familiair tegenover hem, waardoor ze bij hem de indruk wekte een oude vriendin te zijn. Zo zou het voor hem nog gênanter zijn om zijn onwetendheid toe te geven. Ze vroeg hem een geboorteakte van mij, want ze had die dringend nodig en vond die niet meer thuis. Omdat zoiets in het gemeentehuis normaal gezien enkele weken in beslag nam, stelde de baas voor snel een nieuwe akte op te maken. Hij vroeg Amaxu mijn geboortedatum... en plots was ik twee jaar jonger.”

Hoofdstuk 4: De latere jaren

[Van 1945 tot nu]

Het duurde lang voor onze Niños hun thuisfamilie konden terugzien. Althans diegenen die besloten in België te blijven.

Toen in België en de rest van Europa Wereldoorlog II startte, was het zo goed als onmogelijk het land uit te komen. De Duitse bezetter zorgde er wel voor dat nog enkele van de hier gebleven kinderen terugkeerden naar het Spaanse regime, maar dat waren slechts weinigen. De Wereldoorlog zorgde daarom ook weer voor 5-6 jaar vertraging op het weerzien van de familie.

Op dat moment was er in Baskenland sprake van pesterijen ten opzichte van Basken (dit was al zo sinds de machtsovername door Franco). Basken die opgepakt waren door de Guardia Civil⁷⁰, of nog tijdens de burgeroorlog zelf, werden in een gevangenis gestoken, ergens aan de andere kant van het land. Familie en kennissen konden daardoor bijna niet op bezoek komen. De nog vrije Baskische burgers konden amper het land uit, ze mochten geen Euskara meer praten, hun kinderen mochten geen Baskische namen meer krijgen. Zo creëerde Franco een regime, waarbij elke Bask angst had voor zijn hachje. Het is ook tijdens de eerste jaren van het Franco-regime dat de ETA⁷¹ opgericht werd, als antwoord op de onderdrukking van de Guardia Civil.

TERUG NAAR EUZKADI

Spanje verlaten als Bask was al moeilijk, het land inraken bleek minstens even moeilijk. Al wie een Baskische naam had, kreeg problemen aan de grens. Namen werden zelfs veranderd. Zo werd bijvoorbeeld Maité veranderd in Maria. En het was de Guardia Civil die met balpen het visum bekladde met een andere naam.

Theresa's man

Pas in de jaren vijftig komt het Baskische verkeer weer op gang. Het is in die jaren, dat Franco zijn eerste toegevingen aan de Basken doet. De Basken reizen van België naar Spanje en terug. Al onze Niños en opvangsters hebben verschillende verhalen, en ze verknippen en versnijden zou zonde zijn, en zou de magie van het verhaal doorbreken. Hoe onze Niños zijn teruggekeerd naar België of naar Baskenland, waarom ze hier zijn gebleven of juist niet. Waarom ze hier terug zijn beland. Dat lees je in het volgende hoofdstuk. Hierbij laten we de verschillende personen in chronologische volgorde spreken.

Zoals in het vorige hoofdstuk vermeld, was Ramon de eerste die het heen-en-weergereis heeft kunnen aanvatten. Zijn reis eindigde voorlopig in 1946, in België. Na enkele jaren zou hij weer terugkeren naar Baskenland, maar dat komt later aan de orde.

De eerste die in het naoorlogse tijdperk echt te maken kreeg met een terugkeer naar het Baskenland, was Basilia. 1947 is het jaar van retour voor haar broer en zus. Dat heeft heel wat voeten in de aarde gehad. "Mijn zus was in 1937 terecht gekomen bij een bakkerskoppel uit Herentals zogezegd als deel van de familie, maar ze werd eerder meer als hulpje gebruikt. Na drie dagen kwam de pastoor haar daar al weg halen. Ze was vijf jaar ouder dan ik. Op een gegeven moment, dat was al in 1947, zei ze tegen mijn pleegouders: "Stel nu dat ik een jongen tegenkom, en ik woon bij de pastoor. Dat gaat toch niet?" Mijn pleegouders hebben dat tegen de pastoor verteld. En zo is dat een beetje op gang gekomen. De ultieme impuls kwam er door de pleegouders van mijn broer. Ik heb eerder al verteld dat hij *rotbedeurven* was daar. Hij was zeer verstandig, maar te verwend, en een te grote deugniet. De familie Heylen, waar hij verbleef, zag in hem al een groot veearts. Maar hij

was zo verwend dat ze er geen vat meer op hadden. Toen besloten ze hem terug te sturen. Mijn zus was vrij snel gewonnen voor het terugkeer-idee en ze wilden natuurlijk mijn pleegouders ook overtuigen. Op een dag stond Madame Heylen voor onze deur, en ze zei: “Meneer Van Hoof, wat denkt u ervan ze terug te sturen?” Pleegvader was daar niet zo gelukkig mee. Hij zei: “Terugsturen? Dat kan ik niet over mijn hart krijgen. Geen sprake van.” En zo was iedereen van mijn familie vertrokken, en bleef ik alleen achter. Daar ben ik wel een tijdje ziek van geweest. Zelf ben ik pas teruggegaan bij mijn huwelijksreis,” gaat ze verder.

1948 zal Tomasi dan weer niet snel zal vergeten. Het is haar jaar van weerzien met vrienden en familie, die ze 11 jaar niet gezien had. “Het duurde zolang, omdat de grens tussen Spanje en Frankrijk jaren afgesloten werd. In '48 was het zelfs nog niet gemakkelijk om binnen te geraken. Toen we aan de grens arriveerden – ik werd begeleid door een van de gezusters Jans⁷² – moesten we om binnen te mogen een bepaald aantal peseta's betalen aan de grensbeampte. Gelukkig hebben mijn pleegouders dat betaald, anders was ik voor niets zover gekomen. Het weerzien met mijn echte moeder verliep nogal stroef, ze droeg een wit-zwart kleedje, een teken van rouw. In Baskenland rouwt men drie dagen per dode. En met al die oorlogen, was het dodental fel opgelopen.

Armoede was overal. En dat was extremer dan de armoede die wij hier tijdens de oorlog hebben gekend. Aan de grens kreeg ik bonnetjes en daarvoor kreeg je elke dag een sandwichke. Spanje is vele jaren achtergesteld geweest door het Franco-bewind.

Wat me ook erg is bijgebleven, is de indruk die de Guardia Civil op me maakte bij mijn terugkeer. Zo gingen we een keer naar de bioscoop, ik, samen met mijn zuster en haar toenmalige vriend. Om binnen te kunnen moest je ‘op z'n Hitlers’ je hand omhoog doen en ‘Viva Franco’ roepen. Dat was erg. Ook heb ik een keer onder m'n voeten gekregen van de Guardia Civil. Ik ging naar Baracaldo⁷³, waar een vriendin van me woonde. Ik was echter vergeten kousen aan te doen, werd tegengehouden door de Guardia, en moest een boete betalen. Gelukkig kon ik doen of ik ze niet verstond,” lacht Tomasi.

Vele van de Niños keerden terug rond het jaar vijftig. Het na-oorlogse tijdperk dus. In Spanje heerste het plaagbewind van Franco, maar dat was nog draaglijk. Het gemis was soms veel moeilijker te dragen. Dankzij de min-

dere oorlogsdreiging was het eindelijk ook mogelijk te reizen over een grote afstand. Treinen reden terug normaal, vliegtuigen liepen geen gevaar meer.

Ramon, zoals eerder vermeld, had in 1946 zijn reizen erop zitten, althans voorlopig. Na enkele jaren in België, keerde hij terug naar het ouderlijk huis, om te helpen in de zaak van zijn vader. “Mijn vader had een schrijnwerkerbedrijf. Ik ben hem gaan helpen, toen ik het hier niet echt meer kon uithouden. Vader was een fantastische man. Hij kon zoveel: tekenen, ontwerpen. Soms tekende hij op een minuscuul stukje papier. Dan was hij in het café, kreeg hij plots een idee en begon hij te tekenen. Op een bierviltje, of een sigarettenblaadje. En enkele maanden later zag je dat papiertje weer verschijnen boven de werktafel. Hij maakte geweldig mooie trappen. Ik heb daar leren werken met de draaibank en andere toestellen. Later kwam er echter weer gevaar, doordat de zaken misgingen, en moesten we opnieuw op de vlucht. Eerst vluchtten de oudste drie onder ons, en later kwamen mijn broer en ik achter. Eerst een heel stuk te voet, dan achterop op een vrachtwagen, tussen de zakken. Zo zijn we de grens over geraakt, en uiteindelijk weer in België terecht gekomen. Dan heb ik besloten hier te blijven. Dat is eigenlijk de triestige kant van mijn verhaal. Ik ben heel gelukkig geweest, maar heb 4-5 maal op de vlucht⁷⁴ moeten slaan, of toch minstens moeten verhuizen. Dat was iets te veel naar mijn zin.”

Theresa, die was weergekeerd bij het terugroepen van de Niños, belandde terug in België in 1952. “Belofte maakt schuld,” zegt ze, “en ik had mijn ouders hier beloofd terug te komen. Ik was 26 toen ik hier terug aankwam. Inmiddels had ik ook al een hele briefwisseling gehad met die vriend van mijn broer. Zo leerde ik hem beter kennen. Bij mijn aankomst hier -ik was hier als toerist, met toeristenvisum- hebben we afgesproken en zijn we een koppel geworden. Ik verlengde zo veel als mogelijk mijn verblijfsvergunning, tot het moment dat het niet meer mogelijk was. En dan zijn we getrouwd, want dat was de enige manier om bij elkaar te blijven. Later hebben we samen een plaat opgenomen. Hij schreef en musiceerde, ik zong, in het Spaans. We maakten samen vele liederen en zongen regelmatig voor publiek. Mijn man maakte ook schilderijen, hij was een echte kunstenaar.”

Degene die zich nog het meest herinnert van zijn terugkeer, is Emiliano. Hij heeft heel wat meegemaakt toen hij, met zijn autootje, vanuit België naar Baskenland reed. “Ik was nog maar net in Spanje, of ik kreeg het al aan

de stok met iemand van de Guardia Civil. Ik reed met een Belgische nummerplaat en stopte aan een kruispunt om de weg te vragen aan iemand van de Guardia Civil. Ik verwachtte enige behulpzaamheid, zoals dat in België gebeurde. Spanje bleek echter anders te zijn op dat vlak. Ik vroeg hem meermaals waar de Rua de Platones was, de Bananenstraat, want daar woonde een neef van mij. Hij bleef me antwoorden met: “Jij bent een uitwijkeling”. Op de duur ben ik gewoon doorgereden. Enkele meters verder sta ik op de ring, en ik draai rechts af waar dat niet mocht. Die Guardia fluit natuurlijk, waarop ik in het midden van de straat stop. Hij komt naar mij toe gestapt en zegt: “Heb jij dat niet gezien?” Waarop ik in een tirade ontsteek: “Als u wat serieuzer was geweest tegen mij, en me de inlichtingen had gegeven, in plaats van pesterijen uit te voeren, was dit niet voorgevallen. Het is niet omdat ik met een Belgische nummerplaat rij, dat ik Belg ben. Als u nog veel van uw tater maakt, stap ik naar het bureau en zal ik daar mijn uitleg wel eens doen.” Ik denk dat hij schrik had gekregen, want hij zei: rijd maar door, volg links, en vraag het daar aan de Guardia. Zo ben ik uiteindelijk terecht gekomen waar ik moest zijn.”

Dat was niet de enige maal dat Emiliano problemen had met de Guardia Civil, vertelt hij. “Diezelfde avond was het weer van dat. Deze maal met twee Guardia’s. Ik ging naar mijn vroegere huis, tezamen met mijn moeder. Dat was echter al wel in de jaren ’70. We rijden langs de weg, en plots zegt moeder: ginder staat de Guardia Civil, ik heb iets zien flikkeren. Ik geloofde haar niet meteen, want zag zelf niets. Iets later zag ik ook iets flikkeren, waardoor ik mijn lichten aanstak om te kijken wat het was. Dat was nog in de tijd dat lichten niet verplicht waren als het donker was, niemand deed dat dan ook. Daar stond uiteindelijk de Guardia Civil. Ik moest stoppen en mijn raampje openen. Hij zei tegen mij: waarom rijd u met lampen aan, waarop ik antwoordde: anders rijd ik u omver. Dat begreep hij niet zo goed, want hij vroeg me of ik dan zo’n slechte chauffeur was,” lacht Emiliano. “Ik ontstak toen opnieuw in een lichte tirade – had ik een vrouw geweest, hadden ze me zeker een Spaanse furie genoemd – “Ik ben geen slechte chauffeur, u bent een slechte Guardia. In België doet de politie teken met een rode lamp, zodat je tijd hebt om te stoppen. Gelukkig voor u had ik iets zien flikkeren, anders was ik doorgereden.” Deze liet zich echter niet zo gemakkelijk doen als de vorige. Hij vroeg: weet u hoe snel u hier mag rijden. Ik antwoordde, nog steeds geïrriteerd: “Ik weet dat. Ik ben vertrokken aan 90 km/h, daarna 80, 70, 60, en 50. En toen kwam ik u tegen. Ginder staat een bord 50, dus ik

reed op de juiste snelheid. Hij beweerde van niet en wees op platen die aan de kant van de weg lagen. Daarop ging ik verder met mijn getier natuurlijk: “U bedoelt toch niet dat ik had moeten stoppen om te zien wat er op die plaat staat, of zelfs om ze op te hangen?” Daarop mocht ik doorrijden.”

Het weerzien met zijn ouders was voor Emiliano al gebeurd alvorens hij voor de eerste maal terugging naar Baskenland. “Mijn vader was opgepakt in 1939 en is krijgsgevangene gebleven tot de jaren 50. Daarna zijn ze hierheen gekomen als toerist, maar ze zijn hier gebleven. Hij ging werken in de steengroeven in Wallonië, dat was werk dat hij in Baskenland ook gedaan had. Hij is hier gestorven in de jaren '60, moeder stierf in de jaren '70. Het eerste weerzien was trouwens *heel content*. Er waren wel wat problemen, niet met mij maar met mijn broer. Ik heb altijd de naam Immiliano aangehouden, zelfs toen dat mij een bepaalde erfenis zou kosten. Maar mijn broer was terecht gekomen bij kinderloze pleegouders, die een café openhielden. Hij zou alles erven, maar dan moest hij wel zijn naam veranderen. Hij heet Schetlinckx nu. Vader heeft hem dat een jaar of twee kwalijk genomen. Maar mijn broer heeft het hier niet altijd gemakkelijk gehad. Hij was eerst bij een andere familie terechtgekomen, waar ze dachten geld te krijgen⁷⁵ voor de opvang van een Niño. Toen bleek dat het niet zo was, hebben ze hem buitengezet.”

Carlos Ugalde ging pas terug vooraan de jaren '50, vertelt diens vrouw Adrienne: “Door al die oorlogen lukte dat natuurlijk niet. Maar zijn ouders zijn hier vele malen geweest, dus dat compenseerde wel. Bijvoorbeeld met de Wereldtentoonstelling in Brussel, dan zijn ze naar hier gekomen.”

Ook voor Imelda en Alois was de terugkeer van hun Pedro naar het Baskenland nog een hele belevenis. “Hij was er niet meer gelukkig, en heeft ons dus ook hard gemist. Naar het schijnt was hij echt niet te genieten. Nu, de situatie thuis kon er ook wel wat mee te maken hebben. Zijn moeder, Conxa, was een Spaanse, maar zijn vader een echte Bask. Dat was een chique type. Misschien dat die situatie ook wat problemen gaf,” zegt Alois. Toen hij enkele maanden terug ginder was hebben we nog een pakje ontvangen,” pikt Imelda in. “Hij had hier de natuurmicrobe overgenomen van mijn broers, zoals ik al eerder heb verteld. En er kwam een heel mooi pakje aan, uit Bilbao, waar hij woonde. En wat zat daar in? Een doodshoofdvlinder. Dat is een heel grote vlindersoort, die hier niet te vinden is. Hij had dat in Bas-

kenland gevonden, hij had onthouden dat het hier niet te vinden was, en had het opgestuurd.

Mia heeft geen al te beste herinneringen aan het vertrek van Carmen. “Het deed wel raar natuurlijk. Maar wat ik nog goed weet is dat ze er met mijn pop vandoor ging, een mooie babypop. Toen ze vertrok nam ze die gewoon mee. Ik zei haar dat het mijn pop was. Maar de Spaanse furie zei: “je krijgt wel een andere pop,” en weg was ze. Ik heb trouwens nooit een andere pop gekregen. Dat zal ik nooit vergeten. Mijn pop zat in het verre Spanje, en ik zat hier. Ik heb haar uiteraard wel gemist ook. Ze was van dezelfde leeftijd en dus mijn speelkameraadje.”

De terugkeer naar het thuisfront was een geladen gebeurtenis. Tranen vloeiden rijkelijk, Brazos⁷⁶, werden meermaals gegeven. Toch betekende de terugkeer niet altijd geluk, zeker niet voor de Niños uit het verre en koude Rusland. Basilia vertelt over de problemen die haar zus heeft meegemaakt. “Ze was getrouwd in Rusland, met een Rus. Wanneer ze terug in Baskenland

Niños bij hun aankomst in Rusland

kwam, was haar huwelijk echter niet geldig. Alles was nog streng katholiek, en ze was niet voor de kerk getrouwd. Ikzelf ben ook getrouwd voor ik terugkeerde, maar eerder om problemen te vermijden aan de grens. Ik had nu eenmaal een Baskische naam. Dat ging normaal gezien niet zo gemakkelijk, maar de pastoor had een briefje geschreven voor de Spaanse consul, die zat toen nog op de Belgiëlei in Antwerpen. We brachten hem het briefje en het was in orde.”

NAZATEN & CONTACTEN

Het is nu 2007, en onze Niños zijn intussen al op leeftijd. Ze hebben zelf kinderen, ze hebben hun leven hier opgebouwd. Toch blijft Baskenland een favoriete vakantiebestemming. Zowel voor de Niños zelf, als voor hun kinderen. Ook werd België populair bij de Basken.

De meeste onder onze Niños hebben contact gehouden met het Baskenland. Tot de naaste verwanten ginder overleden waren. Contacten verwateren uiteraard, spijtig genoeg. De Basken hebben allen iets dat hen bindt. En als ze elkaar zien, zorgt dat voor een leuke sfeer. Inclusief de chorizo en olijven.

Ook de opvangfamilies zijn graag geziene gasten in het Noorden van Spanje. Het waren zij, die de kinderen een leven hebben gegeven, een familie, een rustig bed. Net als de nazaten van de echte Niños worden zij hartelijk ontvangen bij de families.

Basken staan bekend als een raar volk. Maar gastvrij zijn ze zeker. Hoe erg ze ook over hun eigen identiteit willen beschikken, over een eigenheid, ze aanvaarden iedereen die iets met de Basken te maken hebben, een Baskische naam, een Baskische grootmoeder of een Baskische kennis.

De komst van de Niños heeft een diepe indruk gelaten bij onze geïnterviewde mensen. Spijtig dat deze genereuze actie vergeten is bij de jeugd. Nog steeds praten onze mensen erover, alsof het gisteren was. En nog steeds houden ze contact met het Baskenland.

Theresa ging enkele malen per jaar terug naar Baskenland. Samen met haar man. “De eerste jaren gingen we wel met schrik terug. We werden aan de grens altijd tegen gehouden. Maar dat was wel snel gedaan eigenlijk.”

Ook Ramon bracht regelmatig een bezoekje aan het thuisland. “Zeker toen Amaxu nog leefde, bezochten we haar regelmatig. Ze heeft tot aan haar pensioen haar winkeltje gehad. En iedereen kwam bij haar. Ze was een fiere vrouw, met een goedgevoelende zaak. Als we nu teruggaan, bezoeken we de andere familie. Het is altijd leuk er terug te komen. Een fantastische streek.” Ook in de omgekeerde richting was er redelijk veel bezoek waar te nemen bij de familie van Ramon. “Onze familie komt nog steeds veel naar hier. Amaxu is hier ook vaak geweest, en zij was op haar beurt ook graag hier. Ze is hier zelfs enkele jaren komen wonen. Ze vond het hier echt leuk.”

Bij Emiliano is de band met het Baskenland enigszins geluwd. “Door het toenemende verkeer,” zegt hij. “Ik ging vroeger altijd met de auto terug, in de jaren ’70 en begin de jaren ’77 was het nog rustig op de weg. In 1985 ben ik voor de laatste maal ginder geweest, met mijn laatste vrouw. Daarna heb ik de auto afgeschaft. Mijn toenmalige vrouw kreeg schrik voor de andere auto’s, dus konden we niet meer terug, want vliegen was te duur. Een van de komende maanden zal ik waarschijnlijk wel terugkeren. Lubi De Coninck⁸⁰ organiseert een goedkope reis naar Baskenland voor alle achtergebleven Niños. Dus daar zal ik wel op inpikken. Maar ik moet natuurlijk uitkijken dat ik niet al te gek doe.”

Tomasi gaat nog praktisch elk jaar terug naar Santurce. “Het is een heel ander leven ginder. Op vakantie gaan naar daar is altijd ideaal. Ik zou er echter niet meer kunnen wonen. Je moet terug wennen aan alles. De mentaliteit, het

De nazaten van Bernardo Ugalde.

weer, enzovoort. Maar het is een mooi land, een mooie streek, veel groen. Altijd heel leuk om er te zijn.”

De vrouw en zoon van Carlos Ugalde herinneren zich vooral de sfeer die altijd heerste tijdens hun bezoek. En het eten natuurlijk ook.

“We gingen regelmatig naar ginder, niet elk jaar maar toch. Het was er altijd goed eten, herinner ik me nog goed,” vertelt de vrouw. “Veel lekkerder dan hier. Als je wil zit je de hele dag aan tafel. Ongelooflijk eigenlijk. Ze eten en eten en blijven eten. Bij mijn eerste bezoek schoven we bij aan tafel. Ik had nog nooit eerder zo goed gegeten. Het aperitiefje is me ook altijd bijgebleven. Bij ons gebeurt dat thuis, maar in Baskenland gaan ze daarvoor naar een bar. Enfin, niet een bar, maar een bar-toer. Bij het drankje werden altijd olijven geserveerd. De papiertjes, pitten en tandenstokers werden rijkelijk op de grond gestrooid, merkte ik, maar dat bleek geen probleem te zijn. Af en toe kwam iemand alles opvegen. Dus het zal wel gebruikelijk geweest zijn.

Imelda Backaert heeft ook nog steeds een goede band met Baskenland. “We hebben nog veel contact gehad met Pedro en zijn familie. Dat is nooit verwaterd. Ze zijn ons enorm dankbaar geweest om wat we hebben betekend voor hun zoon. Pedro en zijn familie komen nog regelmatig hierheen, ik ga af en toe naar ginder. Bijvoorbeeld toen mijn broer, die missionaris was, gestorven was, waren ze hier voor de begrafenis. Je kan er niet meer vriendschap van hebben, dan je je kan voorstellen. Toen moeder voor de eerste maal terugging, zegde Pedro’s moeder: *Mi casa, su casa*⁷⁸, dat is toch een teken van waardering. Ze zijn hier onlangs nog geweest, en na enkele weken terug thuis te zijn, stuurden ze een pakje. Ze hadden ons het liedje ‘Eres tu’ aangeleerd, en het later opgestuurd. Het is ongelooflijk hoeveel liefde en vriendschap je daarvan terugkrijgt. Zo krijgen we wel meer pakjes. Ze hebben mij ooit een boek gestuurd, waarin stond: *Aan Imelda, Nacionalista*.⁷⁹”

Het gevoel en de indruk die de Niños hebben achtergelaten is intussen al bekend, toch is de impact groter dan men zou denken. Het Baskisch volk is enorm aangenaam, hun vertelstijl enorm boeiend, en hun enthousiasme is erg aanstekelijk. Niet te verwonderen dat vrouw, kinderen, neven, nichten en al wie het verhaal hoort, aangestoken wordt om Baskenland te bezoeken, om er meer over te weten te komen.

Er zijn ons geen gevallen bekend van bovengenoemde personen (vrouw, kinderen, ...) die zich niet op hun gemak voelden in het Baskenland.

Jan Peeters is de zoon van Basilia. “Hij is een echte Bask,” vertelt ze ons. “Daar zijn verschillende redenen voor,” zegt Jan. “Om te beginnen vond vader het ginder fantastisch. Anders had ik nooit echt in contact kunnen komen met Basken. We gingen er veel heen, op vakantie. En het was er heel leuk. En mijn vrouw vindt het er ook leuk intussen. De mensen ginder zijn wel fanatiek, dat komt niet per se door de oorlog, gewoon door hun verleden in het algemeen. En het is toeval dat ik ook zo fanatiek ben geworden.” Jan heeft bij zijn familie in het Baskenland enkele straffe verhalen meegemaakt, die hem uiteraard zijn bijgebleven.

“Zo wandelde ik eens op de dijk in Bilbao, tezamen met mijn oom. We zien een oude man lopen, en ik hoor mijn oom tegen me zeggen: “Was die man niet zo oud geweest, ik had hem een klap in zijn gezicht verkocht.” Dan sta je wel even te kijken natuurlijk. Bleek uiteindelijk dat die oude man tijdens de burgeroorlog mijn opa verraden had, met diens dood als gevolg. Voor de familie ginder is opa trouwens een echte held, hoe moeilijk dat ook soms te begrijpen is. Een man laat vrouw en zes kinderen in de steek om te vechten tegen Franco, sneuvelt op het slagveld. En voor de familie verdient hij een standbeeld.”

“Een voorbeeld van de fierheid van de Basken heb ik ook meegemaakt. Meerdere zelfs. Zo sprak ik eens over mijn vader, en ik zei telkens: mi padre. Op een gegeven moment zei mijn neef: Neenee, je moet Mi Aité zeggen, dat is Baskisch. We hebben iets soortgelijks meegemaakt op een trouwfeest. Als Belgen trouwen zetten ze bruid en bruidegom bovenop de taart, als Basken trouwen komt er een Baskische vlag. Op dat trouwfeest had mijn zontje een pennenzak bij met kleurpotloden in. Spijtig genoeg was die zak er een met het logo van Shell op. Rood geel. Er werd over gesproken onder de aanwezigen dat wij een pennenzak met de Spaanse vlag op bij ons hadden. Zo fier zijn ze wel.”

“Maar zelf ben ik ook fanatiek. Ik ga zelf nog vaak terug, drink uit glazen met de Baskische vlag op, draag het symbool van Baskenland om mijn hals, en heb mijn kinderen Baskische namen gegeven. Iñaki en Maité,” besluit Jan.

“Mijn zoon is ook vaak naar het Baskenland getrokken,” zegt Tomasi, “Maar het is vooral zijn zoon die er nu mee bezig is. Hij mailt met de neven en nichten daar. Ik heb trouwens ook een kleindochter die Maité heet.”

Ook de familie van Carlos Ugalde kan het Baskenland nog steeds smaken. Ze keren nog regelmatig terug op vakantie. “Iedereen passeert daar individueel nog wel eens. We zijn ooit eens mee naar een voetbalwedstrijd van Atlético de Bilbao gaan kijken. Aan die sfeer kan België toch niet tippen. De mensen zingen erg hard daar, met een krachtige stem. Het galmde in dat stadion van de kracht die erachter zat. Lalalalalalaaaa,” zingt Mevrouw Ugalde.

Theresa’s man verloor zijn hart zowel in het Baskenland als aan de haar Baskische familie. “Hij schilderde, en had het Spaanse licht nodig daarvoor. Misschien daarom dat hij zoveel hield van het Baskenland. Ik denk echter niet alleen daardoor. Hij voelde zich ook thuis bij mijn familie. Toen vader stierf stond mijn man erop dat moeder bij ons in België kwam wonen. En dat terwijl mijn broers ook nog leefden.”

Bij Mia zijn alle contacten met Baskenland verbroken. Imelda en Alois daarentegen hebben – zoals eerder vermeld – altijd de band blijven behouden. “De kleinzoon van hun pleegbroer Pedro gaat nu zelfs Nederlands leren.”

Toen we dachten aan de jarenlange afwezigheid uit het thuisland – Baskenland – stelden we ons de vraag of het Baskische gevoel, dat we al

Iñaki, de zoon van Jan, met Baskische trui en pet

meermaals beschreven, nog bestaat bij onze achtergebleven Niños. Het is een gevoel dat in het bloed zit zo blijkt. Maar ook een gevoel dat gekweekt wordt bij iedereen die ermee in aanraking komt.

“Als Vlaming begrijp je de Basken heel goed. Tijdens de Spaanse burgeroorlog was dat wel anders. België werd meegegrepen in de sympathie voor Franco, de bevrijder van Europa tegen het communisme. Maar Vlamingen en Basken hebben de strijd om onafhankelijkheid enigszins gemeen. Gelukkig hebben we hier niet zoiets als de ETA, want dat is onmogelijk goed te keuren. Ook de Basken zijn er radicaal tegen,” zegt Alois.

Hoofdstuk 5: Terugblik

[Slotanalyse]

Het is intussen 70 jaar geleden dat de Niños Vascos vluchtten voor de burgeroorlog. 70 jaar is een lange tijd, een tijd waarin vele gedachten kunnen opspelen. ‘Wat als’ komt veel voor in die periode. Wat als ik daar was gebleven, wat als ik mee terugging met de anderen. Ook vragen als ‘had ik het ginder niet beter gehad’ en ‘daar moest ik niemand missen’ kunnen de kop opsteken. De Niños zijn allen rond de 80 jaar oud, en hebben een heel leven opgebouwd hier, ze zijn hier getrouwd, hebben hier kinderen, etc.

Ondanks het gemis van vader, moeder, broer en zus, zijn de meesten gelukkig om wat ze hier hebben mogen beleven.

We laten op de volgende pagina elk van onze Niños een soort slotanalyse geven, over hun geluk, hier of elders.

Een slotwoord van onze Niños en hun opvangzussen en -broers:
Theresa del Rincon, Basilia Aranceta, Tomasi Cabrito, Ramon Saria, Emiliano Ruiz.

Theresa: “Ik ben zeer goed terechtgekomen. Bij mijn terugkeer naar Baskenland in 1939, had ik Moeke beloofd terug te komen, omdat ik het hier zo goed had. En dat heb ik gedaan ook, net als mijn broers.”

Basilia: “Er zijn kinderen die kwaad zijn op hun ouders, omdat ze zijn weggestuurd. ‘Net of ze wilden van ons af,’ zeggen ze dan. Maar dat was natuurlijk niet het geval. Ik ben er zeker van dat ik een betere jeugd heb gehad dan velen ginder. Mijn vader is kapotgemaakt tijdens de oorlog, mijn oom is doodgeslagen. Ik heb echt geluk gehad hier te kunnen blijven.”

Tomasi: “Je vraagt jezelf vaak af of je geen spijt hebt dat je hier bent gebleven. Ik weet niet of ik het hier beter heb gehad of niet. Maar toch ben ik blij dat ik hier ben gebleven. Het heeft wel een diepe indruk op mij nagelaten. Telkens wanneer ik documentaires zie over de Ninos komen de tranen in mijn ogen. Dan komt alles terug boven.”

Ramon: “Het vertrek in Baskenland was wreed, maar vanaf het moment dat ik hier was, ben ik gelukkig geweest. Elke moment in België was een vrolijke moment. Ik werd fantastisch opgevangen door Vake en Moeke, en met mijn broer Jan haalde ik veel katekwaad uit. Dus alles was hier in orde. Ik kreeg ook veel meer kansen dan ik ginder had gehad. Ik mocht bijvoorbeeld studeren.”

Emiliano: “Ik ben zeer goed terecht gekomen, mijn pleegzusters waren altijd enorm lief voor me. Ik heb ook altijd voor hen gezorgd, later. Wanneer zij ziek waren, of hun mannen, was ik altijd de eerste om te helpen. Iedereen van die familie is intussen overleden, ik heb enkel nog een nichtje over. Maar ik ben wel gevaren.”

Epiloog

Basken in België is een complex verhaal dat voor alle Basken een ander einde heeft. Iedereen heeft zijn of haar eigen leven opgebouwd en daarin de sporen van het Baskische leven getrokken. Sommigen plannen om terug te gaan, andere houden van België en zullen hier tot de dood blijven.

Voor ons, als jonge schrijvers die nooit een oorlog of iets dergelijks hebben meegemaakt, was het een enorme ervaring om mee te gaan in de geschiedenis van deze mensen. We wisten wat de oorlog inhield, maar na het horen van de menselijke verhalen kan je je pas echt een beeld vormen van de gruwelijkheden die deze mensen hebben moeten doorstaan. Wij zelf hopen dat een burgeroorlog zoals in Spanje hier nooit een kans zal krijgen. Culturen moeten kunnen samenleven en net als in Suriname, waar we dit werkstuk schreven, zouden er overal een synagoge en moskee naast elkaar moeten kunnen staan. Of natuurlijk een kerk. Suriname heeft onze ogen doen opengaan, terwijl er in België moorden gebeuren om MP3-spelers en huidskleur leeft iedereen in het verre Zuid-Amerikaanse land vredig naast elkaar. Het is een land waar de hitte je bij aankomst meteen naar de keel grijpt, maar ook een land waar je als geen ander inspiratie kan vinden om dit Baskische verhaal te schrijven. Blank, zwart, Katholiek, Boeddhistisch of moslim, voor ons maakt het niets uit en zo zou het in heel de wereld moeten zijn.

Franco wist misschien niet beter of wou niet beter weten, dat laten we in het midden, maar in deze 21e eeuw moeten we ons gezonde verstand gebruiken en weten dat dit niet meer kan. Niet enkel de gruwelijkheden uit de oorlog zijn ons bijgebleven van dit werkstuk. Ook de enorme solidariteit onder de mensen heeft ons aangegrepen. België heeft alle vluchtelingen geholpen om een onderdak te vinden en de meesten hebben de kleine kindjes zorgzaam opgevangen. Dat alle mensen zich deze solidariteit levendig herinneren zegt

genoeg over de impact van de hulpactie. Ook dit moet ten alle tijde voortgaan, mensen moeten elkaar helpen en er zijn voor mekaar in tijden van oorlog en rampen.

Het Baskisch project heeft ook voor onszelf veel betekend. Het heeft ons veranderd. We kennen de Baskische mens nu voor een groot deel. Koppig maar ijersterk. De Baskische regio in Spanje zou echter een fantastische streek zijn als we onze sprekers mogen geloven. Wij hopen dan ook dat we deze regio een bezoek kunnen brengen en dat dit ons beeld van het aparte gebied nog mooier maakt.

We willen ook enkele mensen bebedankent zeggen voor hun hulp om dit werkstuk te verwezenlijken. Meneer Thiry, eindwerkbegeleider, die ons in het verre Suriname bleef opvolgen. Hilde Pauwels, externe begeleider, die door haar kennis van de materie ons eindwerk naar een hoger niveau kon tillen. Sarah en Arno, huisgenoten in Suriname, die ons technisch ondersteunden bij laptop-problemen in het verre Zuid-Amerika. Ook Erfgoedcel Mechelen verdient een bedankje omdat ze ons hielpen met het zoeken van Basken en ons werk steeds bleven opvolgen. In het Mechels Bischoppelijk archief vonden we verder belangrijke documenten die ons een eindje vooruit hielpen met dit werk. Jan Peeters en Carlos Ugalde zeggen we ‘Merci’ voor zijn enthousiasme. Zo kwamen we op dit onderwerp en zijn we ons gaan verdiepen in de Baskische cultuur. Tenslotte willen we ook onze Ninos bedanken, zij hebben ons te woord gestaan en zijn diep gaan graven in hun herinneringen om ons verhaal volledig en goed te maken.

TIM CASSAUWERS
NICKY JENNÉ

- A**—ALLIÈRES, Jacques, *Les Basques*, in de reeks 'Que sais-je', S.L., 1979
- BELGISCHE MULTIPLE SCLEROSE LIGA, *147 ware verhalen van bekende landgenoten*, Brussel, Pierre H. Wouters, 1985
- CARBALLÉS, Jesús J. Alonso, *1937 Los Niños Vascos Evacuados a Francia y Bélgica*, Bilbao, Asociación de Niños Evacuados el 37, 1998.
- CARO BAROJA, Julio, *Sobre la lengua Vasca y el Vasco-Iberismo*, S.L., 1982
- CERVANTES, Miguel de, *Don Quijote de la Mancha*, Querido Uitgeverij, 1967
- CHARPENTIER, Louis, *Le Mystère Basque*, Parijs, Éditions Robert Lafont S.L., 1975
- HARRIS, Robert, *Pompeii*, Amsterdam, De Boekerij, 2004
- LEGARRETA, Dorothy, *The Guernica Generation*, Reno, Nevada (United States), University of Nevada Press, 1984
- KURLANSKY, Mark, *The Basque history of the world*, S.L., 1999
- SIFFER, Thomas, *Land in zicht*, Tielt, Uitgeverij Lannoo, 2005
- THOMAS, Hugh, *De Spaanse Burgeroorlog*, Amsterdam, Ambo|Anthos Uitgevers, 2006

KRANTEN 1937

Aankomst van 70 Spaansche kinderen te Gent, De Standaard, 13 mei 1937, p.2

Bloedig Spanje, De Standaard, 20 juli 1937, p. 3

De burgeroorlog in Spanje, De Standaard, 2 mei 1937, p.3

De derde trein met Baskische kinderen te Antwerpen aangekomen, De Standaard, 14 augustus 1937

De heele omtrek van Bilbao door de nationalen bezet, De Standaard, 15 juni 1937

De nationale kruiser "España" werd door vliegtuigen van de regeering in den grond geboord, De Standaard, 1 mei 1937

De oproep van Z.E. Kardinaal Van Roey ten voordele van de Baskische kinderen, De Standaard, 28 mei 1937

De rooden hebben Guernica in brand gestoken en niet de nationalen, De Standaard, 4 mei 1937

De tragedie van de Basken, De Standaard, 17 april 1937

Een offensief der nationalen in de richting van Bilbao aan het Baskische front vordert goed, De Standaard, 2 april 1937

Groote verliezen geleden door de internationale brigade, De Standaard, 15 april 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Na den eersten trein -- Indrukken, De Standaard, 2 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Tranen en Glimlachjes, De Standaard, 3 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Ex. Kardinaal Van Roey, Nog meer tranen en glimlachjes, De Standaard, 5 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kard. Van Roey, In de Smis van den Vrede, De Standaard, 14 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Het Blauwe Lint van Montauban, De Standaard, 15 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Metamorphosen, De Standaard, 20 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Om der waarheid wille, De Standaard, 25 juli 1937

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Geen brood alleen, De Standaard, 11 augustus 1937

Honderd vijftig duizend verlaten Spaansche kinderen, De Standaard, 1 april 1937, p.1

Hulp aan de Spaansche Kinderen, Het Laatste Nieuws, 1 april 1937, p.3

In Spanje: moord, brand, haat ... Waarom?, De Standaard, 26 juni 1937

Nieuwe vorderingen der nationalen aan het Baskische front, De Standaard, 4 april 1937

Op 18 juli e.k. duurt de gruwelijke burgeroorlog in Spanje reeds 1 jaar, De Standaard, 17 juli 1937, p.3

Stichting van een Bisschoppelijk Comité ten voordeele van de Spaansche kinderen, De Standaard, 27 mei 1937

Waarom de Katholieke Basken met de communisten en anarchisten een jammerlijk en dwaas bondgenootschap sloten, De Standaard, 6 januari 1937, p.1

WEBSITES

Batasuna (z.d.). In Wikipedia. Geraadpleegd 03 december 2006, <http://en.wikipedia.org/wiki/Batasuna>

CFR.org Staff (14 Juni 2006). Basque Fatherland and Liberty (ETA) (Spain, separatists). In CFR. Geraadpleegd 03 december 2006

Desmet, Ellen (z.d.). Vijftig jaar Verdrag van Genève betreffende de status van vluchtelingen: een kritisch balans. In Law.KULeuven. Geraadpleegd 07 december 2006, <http://www.law.kuleuven.ac.be/jura/39n3/desmet.htm>

El Presidente, Carlos Garaikoetxea Urriza (24 november 1982). Ley 10/1982, de 24 de noviembre, Básica de Normalización del Uso del Euskera. In Ula-val. Geraadpleegd op 07 december 2006, http://www.tlfq.ulaval.ca/AXL/Europe/paybasque_loi1982.htm

Francisco Franco (z.d.). In Wikipedia. Geraadpleegd 1 maart 2007, [http://www.wikipedia.org/Francisco Franco](http://www.wikipedia.org/Francisco_Franco)

Gonzalez, Manuel Mugica (z.d.). Op Stapel: Los Niños de Guerra, Publieke oproep voor de herontmoeting van de kinderen van de Spaanse Burgeroorlog in Gent (België). In Trefpuntvzw. Geraadpleegd 08 december 2006, http://www.trefpuntvzw.be/trefpunt/04_project/01_stapel/stapel_frameset.htm

Het Erfgoedcentrum Lamot (2006). Geraadpleegd 08 december 2006, <http://www.lamot-erfgoedcentrum.be/>

Maurais, Jacques (z.d) Vertaling van ‘Estatuto de Autonomía del País Vasco’ OF ‘Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre’. In Ula-val. Geraadpleegd op 07 december 2006, http://www.tlfq.ulaval.ca/AXL/Europe/paybasque_statut1979.htm

Niños de la Guerra, vzw (z.d.) Project 2007, Oorlogskinderen – Los Niños de la Guerra. In Trefpuntvzw. Geraadpleegd 08 december 2006, http://www.trefpuntvzw.be/trefpunt/04_project/01_stapel/ninos-nl.pdf

Spaanse Burgeroorlog (z.d.). In Wikipedia. Geraadpleegd 24 februari 2007, [http://www.wikipedia.org/Spaanse Burgeroorlog](http://www.wikipedia.org/Spaanse_Burgeroorlog)

FOTO'S

Lauburu (Basksich teken), p. 3, 5, 7, 19, 23, 37, 51, 65, 67, 69, 75, 81. Gevonden op www.wikipedia.org/Lauburu.

Guernica, p.1, p.12. Gevonden in Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen

Kaart Spanje, p.8, Gevonden op internet voor landsgrenzen, verder eigen bewerking

Kaart Baskenland, p. 10, Gevonden op www.wikipedia.org/Baskenland

Pasfoto's, p.16, 17, Eigen foto's

Guernica in puin, p. 20, Gevonden in Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen,

De Oproep van Z.E. Kardinaal van Roey, p. 25, De Standaard, 28 mei 1937

Habana, p.26, Gevonden in The Guernica Generation, p. 203, Eigendom van Stephen Ellis

Eten in het kamp, p.27, Gevonden in 1937: Los Niños Vascos Evacuados a Francia y Belgica, p. 106

Het Baskisch Kinderwerk van Z.Em. Kardinaal Van Roey, Na den eersten trein -- Indrukken, p.29, De Standaard, 2 juli 1937

Spaansche Kinderen in ons land, p. 31, Het Laatste Nieuws, 24 april 1937, p.3

Pedro en Carmen, p.34, Eigendom van Imelda Backaert

De kleine Emiliano, p.39, Eigendom van Emiliano Ruiz

Brief Ramon, p. 40, Eigen foto, Brief eigendom van Ramon Saria

Kardinaal Van Roey en zijn Niños, p. 45, Eigendom van Basilia Aranceta

De kleine Bernardo, p.46, Eigendom van Adrienne Mollekens

Kleine Tomasi Cabrito, p. 48, Eigendom van Tomasi Cabrito

Geboorteakte Ramon, p. 49, Eigen foto, Akte Eigendom van Ramon Saria

Theresa's man, p. 52, Eigendom van Theresa del Rincon

Niños bij hun aankomst in Rusland, p.57, Gevonden in The Guernica Generation, p. 212, Eigendom van Piru Ajuria, Partido Nacionalista Vasco

De nazaten van Bernardo Ugalde, p.59, Eigendom van Carlos Ugalde

Iñaki, de zoon van Jan, met Baskische trui en pet, p.62, Eigendom van Jan Peeters

Bij ons nooit, p. 68, De Standaard, 26 juni 1937

INLEIDING

1. Lauburu (lau = vier; buru = hoofd) of Baskische swastika. Staat voor de 4 Spaans-Baskische provincies Bizkaia, Gipuzkoa, Araba en Naparroa. Lauburu is een eeuwenoud Baskisch teken, dat men onder andere op kerkhoven terugvindt
2. 'Ongi Etorri' is Baskisch voor 'Welkom'
3. Hitler en Mussolini kwamen in Duitsland en Italië respectievelijk in 1933 en 1922 aan de macht. Stalins bewind startte in 1928
4. Was enige tijd politicus van de reformistische partij (liberaal), daarna, in 1925, richtte hij de links-republikeinse partij Accion Republicana op. Won in 1931 de gemeenteraadsverkiezingen, waarop Koning Alfonso XIII het land verliet en de republiek Spanje werd uitgeroepen.
5. Spaans Militair. Zoon van een Cubaans legerofficier (Spaanse colonie). In 1927 werd hij brigadier-generaal bij het Spaanse leger, in 1930 hoofd van de Spaanse nationale veiligheid. Later bevelhebber in Spaans-Marokko. In 1936 keerde hij terug na de verkiezingsoverwinning van het Volksfront. Stierf in 1937 na een vliegtuigcrash.
6. Monarchistische beweging - Koningaanhangers
7. In het Noordwesten en het centrum van Spanje (oa. Madrid maakt hier deel van uit)
8. Christelijke organisatie die zich bezighoudt met onder andere de Christelijke identiteit, ethiek en kerkbetrokkenheid, innovierend initiatief nemen bij nieuwe maatschappelijke problemen en noden, enz.

9. Vitoria is Spaans en Gasteiz is Baskisch.
10. Bron: *Le mystère basque van Louis Charpentier*
11. Om welke strijd het gaat, is hier onduidelijk
12. Voornaam Oost-Germaans (Duits) volk ten tijde van het Romeinse Rijk. Ze worden ook wel West-Gothen genoemd. Alternatieve betekenis: Dappere Gothen.
13. Andere naam voor de Imazighen. Bewoners van de huidige streek van Tanger tot de rivier van Moulouya (Marokko), en een kleine streek van Algerije.
14. Koning van Spanje tussen 1875 (uitgeroepen in 1874) en 1885. Werd opgevolgd door Alfons XIII.
15. Baskenland
16. Volgens de Basken zelf was dit in het jaar 1937 maar in de literatuur spreekt men van het jaar 1939.
17. het Euskara
18. Baskische
19. Socialistisch staatsman. Zorgde bij het begin van de Burgeroorlog, als minister van Financiën, voor de toevloed van Sovjetagenten. Minister-president van Spanje van 1937 tot 1938. Werd van zijn functie ontheven, nadat Franco het vredespact afkeurde.
20. Republikeins bevelhebber van midden-Spanje en commandant van Madrid
21. Socialist. Zocht samen met Manuel Azana en Indalecio Prieto (Socialist) naar een vergelijk met de nationalisten van generaal Franco.
22. Baskische gevangenen werden bijvoorbeeld opgesloten aan de andere kant van het land. Zo konden ze geen bezoek ontvangen en werden ze erg eenzaam.
23. Het Duiste vrijwilligerslegioen met vrijwilligers uit Nazi-Duitsland dat hulp bood aan de nationalisten van Franco. Ze werden door Adolf Hitler naar Spanje gestuurd.
24. Voerde van 1936 tot 1937 het bevel over het Condorlegioen in Spanje.
25. José Antonio Aguirre y Lecube was een lid van de Katholieke Baskische Nationale Partij PNV (Partido Nacionalista Vasco). Hij werd in 1936 voorzitter van Baskenland nadat het linkse Volksfront aan de macht gekomen was in Spanje. Week in

- februari 1939 uit naar Frankrijk en vluchtte later via België naar Panama.
26. De meeste socialistische kinderen werden door de Belgische Werklieden Partij (BWP) opgevangen in Gent.
 27. Alle gevluchte kinderen moesten van Franco terug naar Spanje omdat er anders geen toekomst meer was.

HOOFDSTUK 1: OORLOG IN HET BASKENLAND

28. Portugalete-Santurce ligt ten westen van Bilbao.
29. Open ruimte of galerij, door zuilen of pilaren gedragen. De loggia is soms voorzien van een borstwering of balustrade
30. Bilbao is het centrum van de ijzerindustrie in Spanje.
31. 2 broers konden namelijk respectievelijk voor en tegen Franco zijn, wat voor spanningen zorgde. Ook de zogenaamde verklikkers waren aanwezig, zodat iedereen angst had voor de ander.
32. Het Rode Kruis zorgde mee voor de evacuatie van de kinderen. Vandaar dat Theresa het de ‘Vlucht met het Rode Kruis’ noemt
33. Ama = Moeder; Xu = Verkleinwoord; Amaxu betekent dus: Moedertje. Ramons Amaxu vertoefde een tijdje in Caracas, waar ze toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Leo Tindemans ontmoette. Een ontmoeting die een diepe indruk naliet op dhr. Tindemans. Kijk voor zijn verslag in de bijlage.

HOOFDSTUK 2: EXODUS / OP DE VLUCHT

34. Een kleine stad in de provincie Viscaia. Guernica heet officieel Gernika-Lumo. Guernica stond bekend als het culturele hart van Baskenland
35. Bisschop van de regio Baskenland in 1937. Hij nam het initiatief, samen met José Aguirre, voor de evacuatie van de Baskische kinderen.
36. Deze organisatie werd speciaal ten behoeve van de vluchtende Niños opgericht
37. Bron: *1937: Los Niños Vascos Evacuados a Francia y Belgica*
38. BWP

39. Ile d'Oleron: Eiland bij de Franse Kust. Maakt deel uit van het departement Charente-Maritime in de regio Poitou-Charentes. Is het grootste Franse eiland na Corsica.
40. Jozef Ernest Kardinaal van Roey: Belgisch Aartsbisschop, Kardinaal en hoofd van de Kerkprovincie België. Was Aartsbisschop van Mechelen van 1926 tot 1961. Kardinaal van Roey zette zich in voor de opvang van de vele Katholieke Baskische vluchtelingen.
41. Over de cijfers heerst nog steeds een grote onduidelijkheid. De meeste bronnen geven een verschillend aantal. Wij werken met de cijfers, gebruikt in het boek *1937: Los Niños Vascos Evacuados a Francia y Belgica*
42. Tijdens het bewind Miklos Horthy, die de verloren gebieden van na Wereldoorlog I, probeerde te herwinnen. Ook Horthy kreeg, net als Franco, hulp van nazi-Duitsland.
43. 26 april 1937
44. De Habana voer in totaal 6 maal om Spaanse vluchtelingen het land uit te krijgen. In totaal vervoerde de Habana ongeveer 12500 kinderen.(Bron: *1937: Los Niños Vascos Evacuados a Francia y Belgica*)
45. Buiten Spanje werd Franco gezien als redder van het Katholicisme, hij verlost Spanje van het communisme, waardoor hij groot aanzien kreeg. De Katholieke Basken, die tegen Franco vochten waren een vreemd geval, vond men in het buitenland gemeend. Dit omdat ze tegen hun redder vochten.
46. Stad in Noord-Frankrijk, dicht bij de Belgische grens. Hoofdplaats van het departement Pas-de-Calais. In het Nederlands wordt dit stadje Atrecht genoemd.
47. Naast de verschillende families waar de kinderen terecht konden, waren er heel wat opvanginstanties. Daartoe behoorde onder andere het Koningshof te Schoten, het Jongenstehuis van Priester Cornelis, de Schipperschool in Klein-Willebroek, en vele andere kloosters in België.
48. Tak van de orde der Franciscanen. Franciscanen is de grootste orde van de Kerk, de kappucijnen zijn de jongste tak
49. Juni 1947
50. Cornelis ving kinderen op in zijn instituut, op vraag van Kardinaal van Roey

51. Zoals Theresa al vertelde, heerste een luizenepidemie in de kampen, waardoor het haar van alle kinderen afgeschoren werd.
52. Nieuwpoort
53. Hermana is Spaans voor ‘zus’

HOOFDSTUK 3: LEVEN IN BELGIË

54. Paleizen en kathedralen in de Russische hoofdstad Moskou. Kremlin is het Russische woord voor ‘versterkte stadskern’
55. Lorette-instituut, Begijnenstraat 35, Mechelen
56. Aan de Grote Markt in Mechelen, gelegen naast het Stadhuis
57. Omwille van de oorlog was het leven daar voor niemand echt veilig
58. Donderdagmiddag was destijds de vrije halve dag, ipv woensdag nu.
59. Antwerps woord voor ‘slag in het gezicht’
60. “Franco is een slechte mens”
61. 1 april 1939, op dat moment werd Franco erkend door de Verenigde Staten
62. Generaal of Generalismo was de bijnaam/roepnaam van Francisco Franco
63. Stad in het Baskenland. In Irún is een grensovergang naar Frankrijk.
64. Ministerie. We weten niet om welk Ministerie het hier gaat.
65. Cijfers komen uit het boek *1937: Los Niños Vascos Evacuados a Francia y Belgica*
66. Belgische Werklieden Partij
67. De oproep om alle geëvacueerde kinderen terug naar Spanje te sturen, beter bekend als ‘Franco roept zijn Ninos terug’
68. Zie het verhaal op pagina 42 (Mentale handicap)
69. Kinderziekte, ook wel bof genoemd.

HOOFDSTUK 4: DE LATERE JAREN

70. Spaanse ordehandhavers

71. Euzkadi Ta Askatasuna. Baskisch voor ‘Baskisch Vaderland en Vrijheid’ of ‘Baskenland en Vrijheid’. Baskische afscheidingbeweging, die een onafhankelijke, socialistische Baskische staat wil stichten.
72. Waaronder ook Imelda Backaert
73. Gemeente in de Spaanse provincie Viscaya, in de regio Baskenland
74. 1) Van Baskenland naar België tijdens de Burgeroorlog. 2) De terugkeer omwille van de Wereldoorlog. 3) De terugkeer naar België vanwege de dikoor-ziekte. 4) Terug naar Baskenland om zijn vader te gaan helpen in de schrijnwerkerszaak. 5) De laatste terugkeer naar België, omdat de zaken misliepen.
75. Dit geval is niet uniek. Vele opvangfamilies hoopten een soort van subsidie te krijgen voor hun generositeit, maar die bleef –uiteraard- uit. Toen dit bleek, zetten ze de kinderen vaak simpelweg op straat.
76. Surinaams voor knuffel
77. Spaanse Nino uit Mechelen. Kwam terecht bij het socialistische gezin De Koninck
78. Mijn huis is uw huis
79. Nationaliste

[Leo Tindemans op bezoek bij Amaxu]

L

LEO TINDEMANS
Minister Buitenlandse Zaken

De wereld is klein

Ik was op bezoek in Caracas en verheugde me in zeer interessante gesprekken. Ook kreeg ik een uitnodiging om de nieuwe staalfabriek, de Siderurgica, gebouwd aan de majestueuze Orinocostraam te inspecteren. Met dank aanvaardde ik deze gelegenheid om ook het binnenland van Venezuela te verkennen. De reis was niet zo eenvoudig: vliegtuig, boot (over watervlakten vol krokodillen), jeep. We werden ondergebracht in El Campamento, want de fabriek met daarnaast de administratieve diensten, zouden het centrum moeten vormen van een nieuwe stad. Op een avond wordt voorgesteld in een restaurantje te gaan eten. Het dorp lag niet te ver weg. Opnieuw een avontuurlijke tocht door het duistere oerwoud met de lichtbundels van de jeep, als spionnen voor ons.

Restaurant was veel gezegd. Het was een schaars verlicht afdakje, naast een houten gebouw.

De waardin ratelt haar Spaans en mijn gids vermaant: << Langzaam aan, de kennis van het Spaans is beperkt bij mijn vriend >>. Daarop vraagt ze van waar ik kom. Uit België. << Uit het Noorden of het Zuiden ? >> Als ze hoort dat ik een noorderling ben, vraagt ze << Antwerpen, Gent of Brugge ? >> Ik ben echt geïntrigeerd. << En in Antwerpen, kent u Dr. D.C. niet ? >> - Helaas niet. Bij ons vertrek komt ze op mij toe met een klein notaboekje. << Kan u dit lezen ? >> Het was een adres - een huis gelegen op ongeveer één kilometer van waar ikzelf woonde in België. Het geheim van het verhaal ? Het was een Baskische vrouw die in 1936 met de Spaanse revolutie in Ant-

werpen was beland. Zij was met haar gezin naar Latijns-Amerika getrokken, maar een zoontje was achtergebleven.

Hij was nu architect, en, om zo te zeggen, mijn buurman. Ik ben hem de groeten van zijn moeder uit het oerwoud gaan overbrengen. Zelden heb ik een gelukkiger man gezien.

(Uit: 147 ware verhalen van bekende landgenoten, belgische multiple sclerose liga, Brussel, Wouters, 1985, 137-138)

Baskische Niños - Het katholieke verhaal is de neerslag van een ervaring. Een ervaring van 10 mensen, met een link naar Baskenland. 70 jaar geleden vluchtten een groot aantal Baskische kinderen voor de Spaanse Burgeroorlog. Een deel van hen kwam in België terecht. Enkelen bleven hier en vertellen hun verhaal.

De Katholieke kant van de Baskische vlucht, en vooral de opvang in ons land zijn een nieuw gegeven in het gehele Baskische vluchtelingen-verhaal in België. Onze 10 Niños en aanverwanten zijn de eersten - en mogelijk ook de laatsten - die dit verhaal kunnen en zullen vertellen.

NICKY JENNÉ
TIM CASSAUWERS

